

Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Obor Právo
Katedra právní teorie

Diplomová práce

Alkohol a stát
(bojovník proti alkoholismu vs. distributor)

Michal Káda

2009/2010

Na tomto místě bych chtěl poděkovat JUDr. Romanu Vaňkovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce.

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Alkohol a stát (bojovník proti alkoholismu vs. distributor) zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.“

Michal Káda

Obsah

1.	Úvod.....	5
2.	Historie postojů státu a společnosti k alkoholu.....	7
2.1	Alkohol a starověk.....	7
2.2	Alkohol a středověk.....	9
2.3	Alkohol a novověk.....	11
3.	Možné typy vztahů mezi státem a alkoholem.....	15
4.	Ekonomické nástroje v boji proti alkoholu.....	19
4.1	Spotřební daň.....	19
4.1.1	Vývoj právní úpravy akcízů.....	20
4.1.2	Evropská unie a akcízy.....	21
4.1.3	Selektivní spotřební daň z lihu.....	23
4.1.4	Selektivní spotřební daň z piva.....	24
4.1.5	Selektivní spotřební daň z vína a meziproductů.....	25
4.1.6	Příjmy ze selektivních spotřebních daní z alkoholu.....	26
4.2	Daň z přidané hodnoty.....	29
4.3	Vyhodnocení účinnosti ekonomických nástrojů.....	29
5.	Prevence spotřeby alkoholu.....	31
5.1	Alkoholismus.....	32
5.1.1	Vývojové fáze alkoholismu.....	33
5.1.2	Vznik a příčiny alkoholismu.....	35
5.2	Historický vývoj protialkoholních zákonů.....	36
5.3	Současná právní úprava ochrany před alkoholem.....	39
6.	Nepřímá prevence.....	43
6.1	Mezinárodní závazky.....	43
6.2	Osvěta v boji s alkoholem.....	45
6.3	Regulace reklamy.....	46
6.4	Úspěšnost preventivních nástrojů v boji s alkoholem.....	47
7.	Sankce za konzumaci alkoholu.....	50
7.1	Trestní právo.....	50
7.1.1	Omezení přičetnosti v důsledku nadměrného užívání alkoholu.....	50
7.1.2	Trestná činnost pod vlivem alkoholu.....	54
7.2	Správní právo.....	56
7.3	Pracovní právo.....	57
7.4	Občanské právo.....	58
8.	Lékařská péče.....	60
8.1	Ošetření na protialkoholní stanici.....	60
8.2	Léčba alkoholismu.....	61
9.	Závěr.....	64
10.	Resumé.....	66
11.	Seznam použitých pramenů a literatury.....	68

1. Úvod

Ve své diplomové práci zpracovávám téma Alkohol a stát (bojovník proti alkoholismu vs. distributor). Alkohol provází lidstvo prakticky po celou dobu jeho existence a stát k němu může zaujmout tři základní postoje – buď může vystupovat v roli „distributora“ alkoholu a umožňovat tak obchod s ním a přijímat z něho zisky nebo v roli „ochránce“, kdy se snaží společnost chránit před jeho negativními dopady anebo můžou být oba tyto postoje ve vzájemné kombinaci, čímž dojde ke vzniku třetího možného přístupu. Cílem této práce by mělo být tyto přístupy na základě historických zkušeností s alkoholem podrobněji popsat a dobrat se k tomu, jaký z těchto přístupů zaujímá Česká republika v dnešní době a následně popsat nástroje, kterými se s fenoménem alkoholu potýká, a vyhodnotit jejich účinnost.

Hned následující kapitola pojednává o historii alkoholu z hlediska měnících se přístupů státu a společnosti k němu a to od nejstarších zmínek o něm až po současnost.

Kapitola třetí pak vychází z kapitoly předcházející a dále podrobněji rozebírá možné typy vztahů mezi státem a alkoholem, nastíněné již v úvodním odstavci celé práce.

Hlavním tématem čtvrté kapitoly jsou selektivní spotřební daně z alkoholu a jejich účinnost při regulaci spotřeby alkoholu – tedy akcízy z lihu, vína a piva. Je zde popisován vývoj spotřebních daní, jejich současná právní úprava s přihlédnutím k právu Evropských společenství a výnosy státu z těchto daní za poslední roky.

Kapitola pátá se zabývá snahou státu chránit své obyvatelstvo před nadměrným požíváním alkoholu formou přímé prevence, tedy skupinou zákazů a příkazů v zákonné podobě týkajících se alkoholu. Popisuje vývoj právní úpravy na poli protialkoholních zákonů, současnou právní úpravu dle zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, a dále způsoby léčby osob závislých na alkoholu.

Kapitola šestá pojednává o nepřímé prevenci, nebo je také možné říci o osvětě v oblasti alkoholu, která je dalším nástrojem v boji s alkoholem. Nejprve jsou popisovány mezinárodní závazky státu na tomto poli, poté regulace reklamy, jakožto hlavního prostředku propagace alkoholu a pozornost je ještě věnována státním

programům prevence spotřeby alkoholu. Na závěr následuje zhodnocení o účinnosti těchto opatření.

Předposlední kapitola je pak věnována sankcím, které stát vyvozuje z nadměrné nebo nevhodné konzumace alkoholu. Tyto sankce jsou popisovány dle jednotlivých právních odvětví, ve kterých jsou obsaženy.

Poslední kapitola potom popisuje poskytovanou lékařskou péči, jakožto poslední nástroj boje s alkoholem, osobám majícím problémy s ním.

2. Historie postojů státu a společnosti k alkoholu

Alkohol a jeho požívání má velmi dlouhou historii. V podstatě by se s trochou nadsázky dalo říci, že tak dlouhou, jak je dlouhá sama existence lidstva. V průběhu dějin docházelo ke změnám postoje státu a společnosti vůči alkoholu a tato úvodní kapitola si dává za cíl právě tyto postoje popsat a zároveň upozornit na to, že alkohol je s lidskou společností svázán již po dlouhou dobu a je užíván v masové míře, narozdíl od jiných drog (s výjimkou tabáku a výrobků z něj), což by mělo přispět k pochopení jeho místa v dnešní společnosti, kdy je, opět narozdíl od jiných drog, státem tolerován.

Celou historii alkoholu je možné rozdělit do několika dílčích etap. Jedno z těchto dělení je možné nalézt v knize *Dějiny pijáctví*, jejímž autorem je Jean-Charles Sournia¹. Ten člení historii požívání alkoholu do tří období. První začíná pravěkem a končí rokem 1850, kdy vyšla přelomová práce *Chronický alkoholismus* švédského lékaře Magnuse Husa, ve které byl poprvé použit termín alkoholismus a která přinesla první pokusy ho léčit. Druhé období končí rokem 1950, kdy začalo být pohlíženo na alkoholismu jako na nemoc. A konečně za třetí období je považováno etapa od roku 1950 do dneška.

Ačkoliv budu z výše uvedené publikace *Dějiny pijáctví* při zpracování této kapitoly vycházet, rozhodl jsem se pro jiné členění historického vývoje - a to na starověk, středověk a novověk. Tak budou i nazvány první tři podkapitoly. Poslední podkapitola se bude týkat vztahu nejrozšířenějších světových náboženství k alkoholu.

2.1 Alkohol a starověk

Pro účely této práce budeme za starověk považovat období počínající prvními státními uskupeními a končící zhruba pádem Římské říše.

Lze předpokládat, že účinky alkoholu byly objeveny už v dobách před mnoha tisíci lety², kdy si lidé náhodně všimli zkvašeného ovoce. Od doby tohoto objevu bylo k výrobě alkoholu pomocí kvašení využíváno snad všechno existující ovoce. V této

¹ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999.

² WIDERMANNOVÁ, L. *Účtujeme s alkoholismem*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955, str. 7.

chvíli ještě nemůžeme mluvit o žádné regulaci alkoholu ze strany státu, neboť se jednalo o prvobytně pospolné společnosti. Alkohol byl konzumován hlavně u příležitosti různých společných slavností. Míra požívání alkoholu byla kontrolována jednotlivými členy společnosti, můžeme použít i výrazu kmene. Zvláštní pozornost se dostávalo tomu, kdo alkohol konzumoval ve větší míře než ostatní³. Pokud k proviněním proti společenskému řádu docházelo často, byl takový hříšník potrestán.

Jednu z prvních, ne-li úplně první, právních úprav týkajících se alkoholu nalezneme v Chammurabiho zákoníku. Zde je zajímavé, že nařízení nejsou zaměřena proti nadměrné konzumaci alkoholu, ale spíše upravují obchod s ním. Například v § 108 stojí: „V případě, že by se některá obchodnice s vínem z datlí a sezamového zrna za cenu datlového vína neobdržela zrno, ale peníze, a snížila kvalitu datlového vína o cenu zrna, je třeba se obchodnice zmocnit a vrhnout ji do vody.“⁴ Z jiného ustanovení, konkrétně z § 109, můžeme vyčíst, že tehdejší panovníci si byli vědomi toho, že v nálevnách může díky účinkům vína vzniknout počátek vzpoury proti jejich vládě: „V případě, že by nějaká obchodnice s vínem z datlí a seznamu nepřivedla do paláce spiklence, kteří se spolčují v jejím domě, budiž usmrcena.“

Alkohol v podobě medoviny a později vína hrál důležitou roli i v životě starověkých Řeků, měli dokonce i svého boha vína, Dionýsa. Z mnoha historických pramenů, ale třeba i z epopéjí a divadelních her, se dovídáme, že často docházelo k nezřízenému pití při různých slavnostech⁵. Na opilé sice bylo pohlíženo skrze prsty a pít střídavě patřilo k dobrému vychování, ale to nijak nebránilo většině společnosti jednou za čas to s alkoholem přehnat. Alkohol se tak v této době stal celospolečenským problémem a bylo třeba s ním něco dělat. Morální rady se pokoušeli dávat i známí filozofové v čele se Sokratem a Platónem. Ten například mimo jiné doporučoval, že pít by neměli vojáci na válečném tažení, velitelé lodí a soudci.⁶ O státní regulaci problémů spojených s alkoholem, tentokrát už i s jeho nadměrnou konzumací, se snažily i státy, jednotlivé městské polis. Některé zdroje⁷ uvádějí, že

³ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 17.

⁴ Tamtéž, str. 17.

⁵ Tamtéž, str. 20.

⁶ Tamtéž, str. 21.

⁷ SKÁLA, J. ... *až na dno!?*. 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988, str. 99.

evidentně opilí lidé byli v Athénách za vlády Drakona zabíjeni. Solón se pokoušel opilství nejprve pouze pokutovat, ale to zřejmě nevedlo ke zlepšení celkové situace, takže při opakované opilosti byly dotyčné osoby také popraveny. O jistou formu prevence se pokoušeli ve Spartě, kde úmyslně opijeli otroky a poté je ukazovali mládeži, aby ta viděla negativní účinky alkoholu a odradilo ji to od jeho konzumace.

Tehdejší společnost však nejspíše ještě nevnímala zdravotní následky nadměrného pití alkoholu, vnímala ho jako problematický spíše z hlediska veřejného pořádku. Lékaři tehdejší doby, kteří sepisovali rozsáhlá pojednání o nemocech, nevěnovali pozornost zlozvykům nadměrného požívání alkoholu. Vysvětlení toho je však možné hledat v tom, že lidé se tehdy dožívali průměrného věku okolo 40 let a následky dlouhodobého nadměrného pití se v tomto věku ještě nestačily projevit⁸.

Stejně jako v Řecku, tak i ve starověkém Římě měli lidé k vínu velmi vřelý vztah. I zde bylo jeho požívání na denním pořádku a i zde se z toho stal celospolečenský problém. Co se týká trestání opilosti, tak každý občan Říma měl právo zabít svoji ženu, pokud ji přistihl opilou. Opilý otrok byl trestán 80 ranami holí a člověk svobodný 40 ranami⁹.

Pokud tedy zhodnotíme období starověku jako celek, dojdeme k názoru, že to bylo období, kdy se alkoholu, nejčastěji tedy v podobě vína, holdovalo poměrně ve značné míře. A to i přesto, že byla nadměrná opilost nejspíše všeobecně odsuzována, což dokazují i tehdejší zákony, které byly zaměřeny převážně na trestání projevů opakované opilosti na veřejnosti.

2.2 Alkohol a středověk

I v této podkapitole bych si dovilil menší úpravu a rozšíření tohoto období, kdy za konec středověku nebudeme považovat objevení Ameriky Kryštofem Kolombem v roce 1492, ale zahrnul bych sem i následující dvě století. Je to z toho důvodu, že z hlediska přístupu k alkoholu měl celý tento časový úsek společné znaky, proto mi přijde vhodnější zařadit ho do jedné podkapitoly s pracovním názvem středověk.

⁸ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 25.

⁹ SKÁLA, J. ... *až na dno!?*. 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988, str. 99.

První staletí středověku se nesla ve znamení šíření vína do prakticky celého zbytku Evropy, s čímž také docházelo ke stále větší spotřebě vína a tudíž taky k rozšiřování vinic. Vlastnit svoji vinici bylo ve skutečnosti nutností, pokud člověk patřil mezi vyšší společenské vrstvy. Stejně tak i platilo, že čím výše byl člověk postaven ve společenském žebříčku, tím kvalitnější víno popíjel. Zajímavostí je, že pěstování vína se věnovala i církev. A to ryze z ekonomických důvodů, jelikož na své obřady rozhodně nemohla spotřebovat tolik vína, kolik vyprodukovala. Ceny vína byly totiž stálejší než výkyvům podléhající ceny obilí¹⁰. Na druhé straně existují doklady ze 13. a 14. století o tom, že si církev byla vědoma problémů spojených s nadměrnou konzumací vína a snažila se proti nim bojovat¹¹. Kněží se museli potýkat s tím, že lidé zneužívali církevní svátky k opíjení se. Zde tedy stojí za povšimnutí určitý rozpor v jednání církve, kdy na jedné straně se podílela na výrobě vína, ale na straně druhé se snažila bojovat proti jeho nadměrnému užívání.

Co se týká uvědomování si zdravotních následků přílišné konzumace vína, tak nejspíše od dob starověkého Říma nedošlo k přílišnému posunu. Víno bylo lékaři předepisováno jako lék, což dozajista do určité míry být může, ale jen málokdo upozorňoval na zhoubné důsledky v případě jeho nezřízeného pití.

Do tohoto období spadá i další důležitý objev na poli výroby alkoholu, kterým je vynález destilace. První zmínka o použití destilačního přístroje pochází z roku 1469 ze Švédska¹². Koncem 16. století už byl princip destilace znám skoro v celé Evropě a obyvatelstvo tak mohlo konzumovat nápoje mnohem silnější, s obsahem alkoholu až 50 %. Do té doby bylo možné díky metodě kvašení dosáhnout pouze 14% koncentrace alkoholu. Pálenkám se brzy dostalo obrovské popularity v mnoha evropských státech¹³, kdy skoro v každém z nich mělo obyvatelstvo své oblíbené nápoje, které byly vyráběny z různých surovin.

Se vzrůstající spotřebou alkoholu docházelo samozřejmě také ke zvyšování počtu hospod a nálevení. Veřejná správa však neměla valný zájem nastalou situaci

¹⁰ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 32.

¹¹ EDWARDS, G. *Záhadná molekula, mýty a skutečnosti o alkoholu*. Přeložila Kateřina Bodnárová. 1. vyd. Praha: NLN s.r.o., 2004, str. 37.

¹² SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 36.

¹³ WIDERMANNOVÁ, L. *Účtujeme s alkoholismem*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955, str. 7.

řešit, neboť to pro ni znamenalo další a další zdroje příjmů. Například ve Francii byla daň z vína zavedena již za Karla Velikého a byla pravidelně vybírána a zvyšována¹⁴. S daní z lihu to bylo složitější a trvalo déle, než byla i ona zavedena. Pokusy úřadů výrobu lihovin regulovat a zdaňovat byly už od počátku odsouzeny k neúspěchům. Nebylo totiž těžké zřídit ilegální palírny nebo pašovat alkohol přes hranice¹⁵.

2.3 Alkohol a novověk

Za novověk budeme považovat zbytek dějin, tedy jejich část od počátku 18. století až do dnešní doby.

Destilovaný alkohol se počátkem 18. století stával pro některé země stále větším nebezpečím. Například ve Velké Británii se jeho pití rozmohlo prakticky mezi všemi vrstvami společnosti do té míry, že se tímto problémem musel v roce 1736 zabývat parlament. Výbor sněmovny poslanců dospěl k závěru, že za nadměrnou konzumaci lihovin stojí jejich nízká cena. Výsledkem byl tzv. Gin Act, který ukládal každému, kdo by chtěl prodávat alkohol, povinnost zaplatit poplatek 50 liber a navíc 20 liber za každý prodaný galon lihoviny¹⁶. V této době sice bylo stále za hlavní společenský problém zapříčiněný alkoholem pokládáno opilství, které mělo za následek například nárůst zločinnosti, ale někteří lékaři si už začínali všimnout i jeho negativního působení na lidské zdraví, a to hlavně mezi nižšími společenskými vrstvami, kde se pomalu stával skutečnou metlou.

Z nadměrného pijáctví se postupně v Británii stal celospolečenský problém, který byla snaha řešit v široké diskuzi, do které se zapojovala celá řada odborníků. Výsledkem byl vznik mnoha studií prokazujících špatný vliv nadměry alkoholu na lidský organismus a vznik mnoha osvětových spolků. To vše ve svém důsledku přispělo ke značnému snížení spotřeby ginu, který byl ve Velké Británii oblíbeným

¹⁴ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 39.

¹⁵ EDWARDS, G. *Záhadná molekula, mýty a skutečnosti o alkoholu*. Přeložila Kateřina Bodnárová. 1. vyd. Praha: NLN s.r.o., 2004, str. 12.

¹⁶ EDWARDS, G. *Záhadná molekula, mýty a skutečnosti o alkoholu*. Přeložila Kateřina Bodnárová. 1. vyd. Praha: NLN s.r.o., 2004, str. 43.

nápojem, na zhruba 2 miliony galonů v roce 1758 z původních 11 milionů galonů v roce 1750¹⁷.

Rozdílný přístup k alkoholu panoval na začátku 18. století ve Francii. Zde na první pohled pijáctví takovým problémem jako v Anglii nebylo, mimo jiné i proto, že Francouzi moc neholdovali destilátům. Nějaké excesy se čas od času objevily, ale stát se s nimi zpravidla uměl vypořádat – opilí dělníci byli propuštěni, opilci budící veřejné pohoršení zavíráni do vězení¹⁸. Nicméně i sem postupem času, konkrétně koncem 18. století, dorazily problémy spojené s nepřiměřeným popíjením destilátů hlavně mezi nejhudšímu vrstvami. Na rozdíl od Velké Británie však tomuto problému nebyla ve Francii zdaleka věnována taková pozornost a dlouho stál mimo zájem většiny společnosti.

Dalším důležitým mezníkem v historii alkoholu je rok 1849 a práce švédského učenice Magnuse Hussa. Švédsko se stejně jako většina Evropy potýkalo na přelomu 18. a 19. století s výrazným nárůstem spotřeby alkoholických nápojů¹⁹. V takto poznamenané společnosti Huss vyrůstal a když se rozhodl pro kariéru lékaře, zabýval se zdravotními problémy spojenými s alkoholem. Za jeho nejvýznamnější dílo je považována studie nazvaná Chronický alkoholismus, kde nashromáždil mnoho lékařských poznatků. Poprvé byl v této práci použit termín alkoholismus, který označuje následky nadměrného pití, a začalo se na něj pohlížet jako na nemoc, kterou je třeba léčit.

Husovo dílo zaznamenalo veliký ohlas po celém světě. Díky němu se o alkoholismus začali zajímat i další doktoři a vládám států se dostalo konečně do ruky něco, díky čemuž bylo možné formulovat doktríny boje proti alkoholu²⁰. Každý ze států zvolil v následujícím století jiný přístup a na vývoj postoje příslušníků jednotlivých národů k alkoholickým nápojům měly a mají samozřejmě vliv specifické politické, sociální a náboženské okolnosti.

¹⁷ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 43.

¹⁸ Tamtéž, str. 56.

¹⁹ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 73.

²⁰ Tamtéž, str. 74.

Zajímavý přístup k alkoholu v druhé polovině 19. století zvolilo carské Rusko. Stát se zajímal pouze o zisky z prodeje alkoholu a nijak se nesnažil omezit jeho spotřebu. Bylo dokonce v jeho zájmu, aby se hodně pilo, jelikož tehdejší panovníci to považovali za způsob, jak oslabit lid, který by se pak nemíchal do státních záležitostí. Za tímto účelem bylo zřizovány státní krčmy, nazývané kabaky²¹. Na alkoholu byl závislý i státní rozpočet, když mezi lety 1865 až 1885 se příjmy z této položky téměř zdvojnásobily a tvořily přibližně jednu třetinu příjmů státního rozpočtu²².

Některé státy se uchýlily k jiným krajním řešením, jako byl úplný zákaz alkoholu, tzv. prohibice²³. Příkladem může být asi nejznámější pokus, kterým byla prohibice v USA. Prohibice zde nespada „z čistého nebe“, jejímu zavedení předcházelo několik desetiletí trvajících kampaní rozličných společenských, náboženských, dobročinných, politických a jiných seskupení²⁴. Na celém území USA však začala 16.1.1920, kdy vstoupil v účinnost tzv. Volsteadův zákon jako 18. dodatek ústavy, který zakazoval výrobu, dopravu a prodej alkoholických nápojů, tj. nápojů s obsahem alkoholu vyšším než 0,5%. Naděje, které byly do zákazu výroby a prodeje alkoholu vkládány, byly obrovské. Prohibice byla považována za jednu z největších změn v historii USA, srovnávanou se zákazem otroctví²⁵. V prvních letech skutečně došlo k poklesu kriminality a nápravě rodinných a sociálních poměrů, leč tento stav byl pouze dočasný²⁶. Poté došlo k raketovému růstu kriminality – černá výroba, pašování, s tím spojený organizovaný zločin atd. Alkohol byl nekvalitní, což znamenalo nárůst zdravotních problémů. Prohibice se tak ukázala jako krok nesprávným směrem a byla v roce 1933 zrušena. Navíc se ukázalo, že během ní nedošlo k výraznému snížení spotřeby alkoholu, spíše naopak.

O podobný postup se pokusilo ještě několik států. Po předchozím nezdařeném pokusu s liberálnějším přístupem k alkoholu, zavedlo prohibici v roce 1914 i carské Rusko, ani tento postup však nebyl úspěšný. Probíhal prakticky totožně jako v již popsaném případě USA – v prvním letech zlepšení, poté výrazné zhoršení. Prohibice,

²¹ BÚTORA, M. *Mne sa to nemoze stat'*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 84.

²² Tamtéž, str. 84.

²³ WIDERMANNOVÁ, L. *Účtujeme s alkoholismem*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955, str. 10.

²⁴ BÚTORA, M. *Mne sa to nemoze stat'*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 116.

²⁵ Tamtéž, str. 118.

²⁶ SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o., 1999, str. 171

s drobnými změnami, trvala až do poloviny dvacátých let i za vlády bolševiků, kdy byla nahrazena státním monopolem na výrobu vodky²⁷.

Tyto příklady neúspěšných snah o zákaz výroby a prodeje alkoholu jen dokazují to, co bylo řečeno na začátku kapitoly. Jelikož je alkohol s lidstvem spjat již po dlouhou dobu, tak si ho lidé žádají.

Obecně lze říci, že situace ohledně alkoholu se během druhé poloviny dvacátého století postupně stabilizovala a nadměrné pití přestalo být celospolečenským problémem, ale nikdy se ho nepodařilo zcela vymýtit. Většina dnešních států alkohol nezakazuje (výjimkou jsou především některé islámské státy, kde je alkohol i dnes zakázán), ale různými nástroji se snaží jeho spotřebu regulovat a udržet ji v rozumných mezích.

²⁷ BÚTORA, M. *Mne sa to nemože stat'*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 120.

3. Možné typy vztahů mezi státem a alkoholem

Na základě poznatků z předchozí kapitoly lze dovodit, že stát může k alkoholu přistupovat z pozice „distributora“ – kdy umožňuje konzumaci alkoholu a přijímá zisky z obchodu s ním - anebo naopak z pozice „ochránce“ společnosti před alkoholem – kdy se snaží svou populaci chránit před negativními dopady alkoholu na lidské zdraví, na sociální a rodinné prostředí a také před kriminalitou s alkoholem související.

Vzhledem k tomu, která role státu převládne můžeme rozlišit následující tři typy vztahů mezi státem a alkoholem:

- a) liberální přístup
- b) prohibitivní přístup
- c) přístup, kdy alkohol je povolen, ale jeho spotřeba regulována

První dva můžeme označit za „extrémní“. Liberální přístup totiž povoluje alkohol bez jakýchkoliv omezení týkajících se jeho spotřeby, stát si pouze hlídá příjmy a je tak klasickým vyjádřením role státu coby „distributora“. Prohibitivní postoj potom zakazuje výrobu a prodej konzumního alkoholu a stát se tak tedy logicky vzdává i veškerých příjmů z něho – toto pak představuje roli státu jako „ochránce“ v její nejtvrděší podobě.

Ani jeden z těchto přístupů se však v historii příliš neosvědčil. Ačkoliv neregulovaná spotřeba alkoholu v případě liberálního přístupu umožňuje poměrně značné zisky státu, jak jsme toho mohli být svědky v carském Rusku v druhé polovině 19. století, je na druhé straně vyvážena nevýhodami v podobě kriminality související s opilostí, morální a sociální devastace společnosti a v neposlední řadě taky neblahými zdravotními následky přílišné konzumace alkoholu.

Zajímavé je, že i v případě prohibitivního přístupu má alkohol pro stát de facto stejné nepříznivé následky a to i přesto, že je de lege zakázán. Dokazují to opět historické zkušenosti plynoucí z již popisované prohibice v USA v 1. pol. 20. stol. Jak již bylo uvedeno, v prvních letech sice došlo k poklesu kriminality, k morální nápravě společnosti a zlepšení rodinného prostředí a zdraví lidu. Ale v následujících letech, kdy alkohol začal lidem chybět, se situace začala zhoršovat, dost často rapidně. Jako příklad může posloužit kriminalita, kdy nejen že se opět dostavila zločinnost spojená

s nadměrnou konzumací alkoholických nápojů, ale prohibice byla i živnou půdou pro zločin organizovaný, který měl velké zisky z pašování alkoholu do Spojených států. Zhoršila se i zdravotní situace. V roce 1918 zemřelo v USA na akutní otravu alkoholem v průměru 2,7 lidí na 100.000 obyvatel. Po zavedení prohibice došlo v roce 1920 ke snížení tohoto počtu na jednoho člověka na 100.000 obyvatel. Tento příznivý pokles byl však pouze krátkodobou záležitostí, jelikož poté nastal strmý vzestup, nejspíše v důsledku alkoholu majícího původ v nekvalitním černém pálení, až na 4 mrtvé lidi následkem akutní otravy alkoholem na 100.000 obyvatel v roce 1928²⁸.

Neúspěch prohibitivního přístupu je opět možno považovat za důkaz, že společnost je na alkohol díky jeho historickému postavení navyklá a žádá si ho a státní zásah jeho konzumaci nemůže zabránit. Tuto domněnku podporuje i to, že v některých arabských zemích, kde je zakázána konzumace alkoholu i dnes, je tento zákaz většinou obyvatelstva dodržován a to nejspíše v důsledku toho²⁹, že v těchto zemích nikdy nebyla konzumace alkoholu tak rozšířena (díky islámu, který alkohol zakazuje) jako například v Evropě nebo v Americe a společnost si tak nevytvořila na alkohol návyk.

Pokud tedy shrneme následky jak liberálního tak prohibitivního přístupu, tak je možné konstatovat, že ani jeden nepřináší uspokojivé řešení problémů spojených s alkoholem, když u obou přístupů jsou ony nepříznivé následky téměř totožné – zvýšení kriminality, zhoršení zdravotního stavu obyvatelstva, narušení sociálního a rodinného prostředí. Rozdílné jsou pouze příčiny těchto následků, u liberálního postoje nastávají v důsledku povolené, nebo dokonce i podporované, konzumace alkoholu, u prohibice v důsledku konzumace pašovaného a načerno vyrobeného alkoholu. Jediným rozdílem je, že „liberalismus“ má pro stát aspoň jeden kladný přínos v podobě příjmů z daní z alkoholu.

Jelikož se ani jeden z těchto, dalo by se říci experimentálních, přístupů neosvědčil, vydala se většina dnešních států jakousi střední cestou, kdy alkohol není veřejnou mocí zakázán, ale je snaha jeho spotřebu regulovat a udržet tak negativní následky s alkoholem spojené na rozumné míře – a v tomto případě dochází

²⁸ SKÁLA, J. *Alkoholismus*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957, str. 12.

²⁹ BÚTORA, M. *Mne sa to nemoze stat'*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 121.

k prolínání rolí, kdy stát vystupuje jako „distributor“, ale zároveň také jako „ochránce“.

Která role získá silnější postavení nad tou druhou potom závisí na právní úpravě, kdy se do střetu dostávají i základní lidská práva a svobody a záleží na tom, kterým z nich se stát rozhodne dát přednost.

K regulaci spotřeby alkoholu slouží tyto nástroje³⁰:

1. ekonomické nástroje

- mají za úkol pomocí cenové regulace omezovat spotřebu alkoholu
- patří sem zejména nepřímé daně: selektivní spotřební daně, DPH

2. právní nástroje – projevují se v několika směrech působení:

a) v rámci preventivního působení

- hlavní cíl právní regulace, snaha o zamezení nadměrné konzumace alkoholu obyvatelstvem a přístupu určitých skupin (nezletilí, podnapilí osoby) k němu stanovením určitých obecně závazných pravidel

b) v rámci osvětové činnosti

- nepřímé působení na spotřebu alkoholu, snaha o zdůrazňování negativních vlastností alkoholu

c) stanovení nepříznivých následků konzumace alkoholu

- možno rozlišovat mezi postihem za konzumaci alkoholu i v malé míře v situaci kdy je to zakázáno na straně jedné (přestupkové právo, trestní právo – spáchání přestupku nebo trestného činu pod vlivem alkoholu), nebo za postih v případě dlouhotrvající a opakující se nadměrné konzumace na straně druhé (občanské právo – zbavení způsobilosti k právním úkonům)

3. zajištění lékařské péče pro osoby mající problém s alkoholem

Abychom zjistili, který přístup, ze tří popsaných, je aplikován v České republice, rozebereme si jednotlivá ustanovení Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“). Prvním ustanovením, které je nutné v souvislosti s alkoholem zmínit, je čl. 2 odst. 3 LZPS, kde je stanoveno, že každý může činit, co není zákonem zakázáno.

³⁰ BÚTORA, M. *Mne sa to nemože stať*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 290.

Tato věta svým způsobem vylučuje prohibitivní přístup k alkoholu, jelikož v současné době neexistuje zákon, který by konzumaci a prodej alkoholu zakazoval. Pokud je tedy alkohol dovolen, zbývají ještě dva možné přístupy k němu – liberální a regulovaný. K oběma má vztah čl. 11 odst. 5 LZPS stanovující zásadu, že daně a poplatky mohou být uloženy pouze na základě zákona. Toto otevírá cestu k tomu, aby stát mohl plnit svoji úlohu „distributora“ – může uvalovat na alkohol zákonem daně a zajistit si tak příjem z něho. Až další ustanovení v podobě čl. 31 LZPS, který říká, že každý má právo na ochranu zdraví, a čl. 32 LZPS zakotvujícího zákonnou ochranu rodiny a dětí a mládeže, nám ukazují, že Česká republika se nesnaží mít z alkoholu pouze zisky, jak je typické pro liberalismus, ale snaží se chránit i zdraví a rodinné prostředí svého obyvatelstva a aplikovaným přístupem k alkoholu je tak v ní ten třetí možný – alkohol je povolen, ale jeho spotřeba je regulována.

V následujících kapitolách budou tedy popsány jednotlivé nástroje regulace alkoholu, tak jak byly uvedeny na předchozí stránce, a to na základě stavu platného v České republice, ve které je tento přístup, tak jako ve většině současných států, praktikován.

4. Ekonomické nástroje v boji proti alkoholu

V případě ekonomických nástrojů dochází k prolínání dvou protichůdných zájmů státu – na jedné straně vystupuje jako „distributor“ alkoholu a má nemalé příjmy z daní, na straně druhé jsou zejména spotřební daně v užším slova smyslu prezentovány jako nástroj boje proti alkoholu. Tato kapitola bude zaměřena hlavně na selektivní spotřební daně (okrajově i na daň z přidané hodnoty), jelikož ty přímo propojují z hlediska ekonomického stát a alkohol. Bude popsán jejich historický vývoj, způsob jejich výpočtu dle současného právního stavu, výnos, jaký z nich státu plyne a závěrem se pokusím zhodnotit jejich efektivitu z hlediska boje proti alkoholu a zamyslet se nad tím, zda pro stát představují spíše zdroj příjmů (stát „distributor“) nebo prostředek boje proti alkoholu (stát „ochránce“).

4.1 Spotřební daň

Právní teorie používá raději pro označení klasické spotřební daně termínu akcíz³¹, případně selektivní spotřební daň, jelikož slovní spojení „spotřební daň“ může mít trochu zavádějící význam, protože daní ze spotřeby je de facto i DPH.

Podle daňové teorie jsou akcízy selektivní spotřební daní uvalenou na vybrané výrobky navíc vedle všeobecné spotřební daně a tím výrazně zvyšují daňové zatížení vybraných komodit³². Existence akcízů má dva hlavní důvody. Prvním z nich je důvod fiskální, tedy ten, že akcízy jsou poměrně významným a snadno odhadnutelným příjmem státního rozpočtu. Jejich konstrukce je navíc takové povahy, že vytváří také základ daně pro daň z přidané hodnoty, čímž dochází vlastně ke dvojímu zdanění určitých výrobků. Tato daň je považována za výnosově silnou a stabilní a umožňuje vládě zachovat rozsah výdajů³³. Druhým důvodem existence selektivních nepřímých daní je regulace spotřeby určitých produktů, které nějakým výrazným způsobem škodí lidskému zdraví nebo životnímu prostředí³⁴. Uvedené dva argumenty však stojí

³¹ JÁNOŠÍKOVÁ, P., MRKÝVKA, P., TOMAŽIČ, I. et al. *Finanční a daňové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 388.

³² RADVAN, M. a kol. *Finanční právo a finanční správa – Berní právo*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2008, str. 402.

³³ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. Praha: ASPI, 2003, str. 232.

³⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, P., MRKÝVKA, P., TOMAŽIČ, I. et al. *Finanční a daňové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 388.

v protikladu. Jestliže daně odradí lidi od spotřeby zdaněného zboží, není možné, aby byly zároveň výnosově stabilní. Míra obou vlastností je pak funkcí elasticity poptávky. Výzkumy ukazují, že poptávka po alkoholu a tabáku má nízkou elasticitu³⁵, to znamená, že lidé je kupují a nehledí přitom moc na výši ceny. Opět se zde tak potvrzuje to, co již bylo řečeno v úvodních kapitolách – lidé si alkohol žádají - a pro jeho získání jsou ochotni platit i vyšší a vyšší ceny.

4.1.1 Vývoj právní úpravy akcízů

První akcízy byly zaváděny v 16. století. Ze začátku se jednalo hlavně o selektivní spotřební daň z piva a vína. V následujících stoletích byl jejich systém dále rozpracováván a rozšiřován, velmi často v návaznosti na potřebu naplnit státní kasu. Existoval tak například akcíz z nápojů, másla, sýra, dobytka, ryb a mnoho dalších³⁶.

Po vzniku Československa v roce 1918 došlo k recepci práva Rakousko-uherské monarchie, s čímž byla přijata i soustava akcízů. Nově vzniklé ministerstvo financí začalo následně usilovat o sjednocení daňového systému v zemi, neboť na Slovensku platilo jiné právo (uherské) než u nás (rakouské). K tomuto procesu docházelo v průběhu několika let a v roce 1928 tedy tvořily daňovou soustavu tyto akcízy³⁷:

- spotřební daně nápojové, které měly dvě skupiny – s obsahem alkoholu (pivo, líc a šumivá vína) a bez obsahu alkoholu (sodová a minerální voda),
- spotřební daně na jiné potraviny – daň z cukru, daň z masa, daň z droždí a potravní daň na čáře (platila pro tzv. uzavřená města – Praha, Brno, Bratislava – předmětem daně byla doprava vyjmenovaných, většinou luxusních, potravin do obvodu města)
- spotřební daně na jiné spotřební předměty – daň ze zapalovadel, daň z elektrických zdrojů záření, daň z minerálních olejů, daň z uhlí, daň z vodní síly a daň z motorových vozidel.

³⁵ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. Praha: ASPI, 2003, str. 232.

³⁶ PŘEUČILOVÁ, V. *Právní regulace spotřebních daní*[online]. 2006 [cit. 2010-02-13]. s. 20. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Ing. Michal Radvan, Ph.D. Dostupné z www: <http://is.muni.cz/th/108716/pravf_b/2006_04_06_Prace.doc>.

³⁷ Tamtéž, str. 22.

V této podobě se soustava akcíků udržela, s drobnými změnami, až do druhé světové války, obnovena byla na krátkou chvíli i po jejím skončení. Po převzetí moci komunisty v únoru 1948, byla v roce 1952 provedena daňová reforma, v jejímž důsledku došlo k zavedení všeobecných daní ze spotřeby – daně z obratu (zákonem č. 73/1952 Sb.) a daně z výkonů³⁸. Tento systém daní odpovídal socialistické ekonomice a vycházel z direktivního hospodářství, státní regulace cen a státního monopolu na vnitřní a zahraniční obchod. S drobnými změnami po listopadu 1989 (například sjednocení a snížení sazeb daně z obratu) platil tento systém všeobecných spotřebních daní až do konce roku 1992. Už v jeho průběhu byl však schválen nový zákon o spotřebních daních, jelikož současný systém byl, vzhledem ke svým východiskům, v novém tržním hospodářství již neudržitelný.

Od 1.1.1993 tak vstoupil v účinnost zákon č. 587/1992 Sb., o spotřebních daních, který zavedl akcíky z uhlovodíkových paliv a maziv, z lihu, z piva, z vína a z tabákových výrobků. Tento zákon byl účinný až do 31.12.2003. Následujícího dne vstoupil v účinnost zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních. Během příprav tohoto zákona bylo už počítáno s tím, že se Česká republika stane členskou zemí Evropské unie a byly do něj tedy zapracovány příslušné předpisy Evropských společenství. Zákon o spotřebních dani zavádí akcíky z minerálních olejů, lihu, piva, vína a meziproductů a tabákových výrobků.

4.1.2 Evropská unie a akcíky

Harmonizační snahy EU v oblasti daňové problematiky jsou patrné hlavně v oblasti nepřímých daní, ve které už bylo dosaženo značného pokroku. Důvodem je to, že nepřímé daně se promítají poměrně viditelným způsobem do konečné ceny zboží a jejich výrazně odlišné úpravy v jednotlivých členských státech, a s tím související rozdílné ceny zboží, by mohly mít za následek narušení hospodářské soutěže³⁹.

Základním dokumentem pro harmonizaci v oblasti akcíků je směrnice Rady 92/12/EHS o obecné úpravě, držení, pohybu a sledování výrobků podléhajících

³⁸ GRÚŇ, L. *Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, str.121.

³⁹ ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2009, str. 155.

spotřební dani. Ta ve svém článku 3 stanovuje předmět zdanění, což znamená, že nemohou být zdaněny jiné komodity než minerální oleje, alkohol a alkoholické nápoje a tabákové výrobky. Vzhledem k tomu, že sazby daně jsou pouze harmonizovány, nikoliv sjednoceny, zavádí článek 6 směrnice 92/12/EHS princip zdanění podle země určení⁴⁰. Vybraný výrobek je tak podroben akcízů v zemi spotřeby. Toto je opět opatření proti narušování hospodářské soutěže, protože pokud by ke zdanění docházelo ve státu původu, tak pak by bylo nejvíce zboží nakupováno ve státě s nejnižší sazbou selektivní spotřební daně.

Na směrnici 92/12/EHS navázaly směrnice další, které už upravovaly konkrétně jednotlivé akcízy – směrnice Rady EU 92/81/EEC, o harmonizaci nepřímých daní v oblasti minerálních olejů, a směrnice Rady EU 92/84/EHS, o sblížování sazeb spotřební daně z alkoholu a alkoholických nápojů. O této směrnici bude detailněji pojednáno níže, v souvislosti s podrobnějším rozebráním jednotlivých akcízu majících spojení s alkoholem. Obecně lze říci, že harmonizace směřuje ke stanovení minimálních výší daně z jednotlivých předmětů zdanění, jejich skutečná výše je pak ponechána na uvážení jednotlivých států. Tato minimální sazba je stanovena v eurech. U zemí, které neplatí eurem, ale svojí národní měnou dochází k přepočtu, na základě kurzu národní měny k euru podle stavu k 1. říjnu předcházejícího roku.

Další pokrok ve sblížování sazeb selektivních spotřebních daní z alkoholu lze v nejbližší budoucnosti stěží očekávat, neboť jsou patrné tendence jednotlivých států bojovat za své „národní“ nápoje. Dokazuje to například sazba daně z tichého vína, která je stanovena směrnicí na € 0, což ukazuje na vliv předních vinařských států v čele s Francií, Německem nebo Itálií. Tato výše daně je pak trnem v oku státům produkujícím pivo nebo tvrdší alkohol⁴¹. Proto by k dalšímu zvýšení sazeb bylo nutné všeobecného kompromisu, což se za stávající situace nedá moc předpokládat⁴².

⁴⁰ JÁNOŠÍKOVÁ, P., MRKÝVKA, P., TOMAŽIČ, I. et al. *Finanční a daňové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 389.

⁴¹ ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2009, str. 155.

⁴² Česká republika vetovala návrh na zvýšení spotřební daně z piva, dostupné z ASPI [databáze] [cit. 2010-02-15].

4.1.3 Selektivní spotřební daň z lihu

Vzhledem k předmětu této práce budou v tomto a následujících oddílech podrobněji rozebrány pouze akcízy mající spojitost s alkoholem, tedy akcíz z lihu, z piva a z vína a meziproductů.

Jako první se budeme zabývat daní z lihu, upravenou v § 66 až 79 zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních (dále jen „ZSpD“). Podle § 66 odst. 1 tohoto zákona je předmětem této daně líh (etanol) včetně neodděleného lihu vzniklého kvašením, obsažený v jakýchkoli výrobcích, nejde-li o výrobky uvedené pod kódy nomenklatury 2203, 2204, 2205, 2206, pokud celkový obsah lihu v těchto výrobcích činí více než 1,2 % objemových etanolu. Tato definice je ještě následovně doplněna⁴³: „Předmětem daně je i líh podle odstavce 1 včetně neodděleného lihu vzniklého kvašením, obsažený ve výrobcích uvedených pod kódy nomenklatury 2204, 2205, 2206, pokud celkový obsah lihu v těchto výrobcích činí více než 22 % objemových etanolu.“ Kódy nomenklatury vychází z Harmonizovaného systému popisu a číselného označování zboží, který je celosvětově uznávanou klasifikační pomůckou pro prakticky veškeré zboží. Rozděluje zboží do 21 tříd a 97 kapitol. Každá kapitola se dále hierarchicky člení na čtyřmístná čísla a šestimístné položky. Lihu jsou přiřazeny kódy nomenklatury 2203 až 2208⁴⁴.

Pokud se podíváme na minimální sazbu daně uvedenou ve směrnici Rady EU 92/84/EHS, o sblížení sazeb spotřební daně z alkoholu a alkoholických nápojů, tak zjistíme, že ji ve čl. 3 stanovuje na € 550 za jeden hektolitr čistého alkoholu, což podle kurzu k 1. říjnu loňského roku (podle údajů Evropské centrální banky 25,47 Kč za €⁴⁵) činí zhruba 14.008,50 Kč za jeden hektolitr etanolu. ZSpD ve svém §70 stanovuje sazeb daně několik, rozlišuje přitom mezi jednotlivými nomenklaturami. Pro líh stanovený ve výrobcích uvedených pod kódem nomenklatury 2207 stanovuje daň ve výši 28.500 Kč za jeden hektolitr čistého etanolu. Ve stejné výši je daň i pro nomenklaturu 2208, existuje zde však výjimka pro destiláty vzniklé z pěstitelského pálení (upraveno v § 4 zákona č. 61/1997 Sb., o lihu, podrobněji v další části práce),

⁴³ § 66 odst. 2 zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních.

⁴⁴ *Kombinovaná nomenklatura EU a zařazování zboží pro oblast cla, daní a statistiky Intrastat CZ (1. část)*, dostupné z ASPI [databáze][cit. 2010-02-20].

⁴⁵ Dostupné z <<http://www.finance.cz/bankovnictvi/kurzovni-listky/ecb/index.phtml>>.

pro které je daň stanovena ve výši 14.300 Kč za jeden hektolitr. Pro zbylé kódy nomenklatur je daň stanovena ve výši 28.500 Kč za hektolitr.

Jak tedy lze vyčíst z výše uvedeného, český zákonodárce stanovil pro líh daň vyšší než mu ukládá směrnice, ale daňově zvýhodnil domácí pálení alkoholu. Toto zvýhodnění je možné na základě výjimky udělené EU České republice, která o ni požádala již v roce 1998. Jak můžeme vyčíst z důvodové zprávy k ZSpD, bylo argumentováno tím, že systém provozování pěstitelských pálenic má u nás charakter regionální a tradiční povahy. Na základě této žádosti byla České republice udělena trvalá výjimka, podmínkou však je, že maximální možné zvýhodnění bude činit 50% základní sazby daně z lihu.

ZSpD v § 71 upravuje poměrně široce osvobození od daně z lihu. Za všechny můžeme uvést například líh určený k použití jako materiál vstupující v rámci podnikatelské činnosti do výrobků při výrobě potravin, potravních doplňků, látek přídatných, látek určených k aromatizaci potravin, pro výrobu a přípravu léčiv atd.

4.1.4 Selektivní spotřební daň z piva

Akcíz z piva je v ZSpD upraven v paragrafech 80 až 91. Dle § 81 se předmětem této daně rozumí výrobek uvedený pod kódem nomenklatury 2203 obsahující více než 0,5% objemových alkoholu nebo směs takového výrobku s nealkoholickými nápoji uvedené pod kódem nomenklatury 2206 obsahující více než 0,5% objemových alkoholu.

Směrnice 92/84/EHS stanovuje v čl. 6 pro pivo dvě sazby: € 0,748 na jeden hektolitr a stupeň Plato, nebo € 1,87 na jeden hektolitr a stupeň alkoholu hotového výrobku. Pokud tyto hodnoty přepočteme stejně jako v případě lihu, dojdeme k hodnotám 19,05 Kč, respektive k 47,62 Kč. Z důvodové zprávy k zákonu o spotřebních daních se dočteme, že v České republice platí první sazba daně, tedy podle stupňů Plato. Tyto stupně vyjadřují hodnotu extraktu původní mladiny před zakvašením, z níž bylo pivo vyrobeno. Jednoduše řečeno – stupně Plato vyčteme z označení konkrétního piva – „desítka“ jich má deset, „dvanáctka“ dvanáct atd.

V ZSpD je základní sazba daně z piva stanovena v § 85 na jeden hektolitr a celé procento extraktu původní mladiny na 32 Kč. Odlišné sazby, nižší, jsou stanoveny pro

tzv. malé nezávislé pivovary. Ty jsou definovány v § 82 jako pivovary, jejichž roční výroba piva, včetně piva vyrobeného v licenci, není větší než 200.000 hl a splňuje tyto podmínky: a) není právně ani hospodářsky závislý na jiném pivovaru a za b) nadzemní ani podzemní provozní a skladovací prostory nejsou technologicky, či jinak propojeny s prostorami jiného pivovaru. Sazby daně pro tyto malé pivovary jsou stanoveny dle objemu jejich roční výroby v pásmu od 16 do 28,80 Kč za hektolitr a celé procento extraktu původní mladiny.

I pro pivo platí osvobození od daně. První osvobození vyplývá z § 80, kde je upraven plátcem této daně a v odstavci 1 stojí: „Plátcem není fyzická osoba, která spolu s osobami tvořícími s ní domácnost vyrobí v zařízení pro domácí výrobu piva, pro vlastní spotřebu, pro spotřebu členů její domácnosti, osob jí blízkých nebo jejich hostů, pivo v celkovém množství nepřesahujícím 200 l za kalendářní rok, za podmínky, že nedojde k jeho prodeji.“ Další osvobození najdeme v § 86 - pivo pro výrobu octa, pro výrobu a přípravu léčiv, pro výrobu přísad při výrobě potravin a nápojů (při splnění určitých objemových podmínek) atd.

4.1.5 Selektivní spotřební daň z vína a meziproductů

Této dani jsou věnovány paragrafy 92 až 100b ZSpD. Jejím předmětem jsou dle § 93 vína a fermentované nápoje (dále jen "vína") a meziproducty uvedené pod kódy nomenklatury 2204, 2205, 2206, které obsahují více než 1,2 % objemových alkoholu, nejvýše však 22 % objemových alkoholu. V odstavci 2 je definováno šumivé víno jako všechny výrobky, které jsou plněny do lahví s hřibovitou zátkou pro šumivé víno, která je upevněná zvláštním úchytným zařízením, nebo které při uzavřeném obsahu při 20 st.C mají přetlak 3 bary a více, který lze odvodit z přítomnosti rozpuštěného oxidu uhličitého. Definici meziproductu podává § 93 odst. 4: „Meziproducty se pro účely tohoto zákona rozumí všechny výrobky, které jsou uvedené pod kódy nomenklatury 2204, 2205 a 2206, jejichž skutečný obsah alkoholu přesahuje 1,2 % objemových, ale nepřesahuje 22% objemových, které nejsou šumivým ani tichým vínem nebo nepodléhají dani z piva.“

Směrnice o sblížování sazeb spotřební daně z alkoholu a alkoholických nápojů stanovuje v čl. 5 minimální sazbu daně jak pro tichá, tak pro šumivá vína, na € 0 na

hektolitr výrobku a v čl. 4 v případě meziproductů na € 45 (při přepočtu 1.146,15 Kč). Ve výši dani z vína lze nejspíše spatřovat ono lobby vlivných vinařských států, jak již bylo uvedeno v jednom z předchozích oddílů. Český zákon o spotřebních daních se drží u tichého vína nulové sazby stanovené směrnicí. Je to logický krok, pokud by stát nechtěl snížit konkurenceschopnost českých vinařů na celoevropském trhu. Ve státním, ale i evropském, měřítku je však tato výše daně trnem v oku producentům piva, kteří akcíz z piva platit musí⁴⁶. Daň ze šumivého vína u nás však zavedena je a to ve výši 2.340 Kč za jeden hektolitr. Stejná je i sazba z meziproductů.

I u vína je upravena celá řada osvobození, stejně jako u lihu a u piva – tedy osvobození pro výrobu octa, pro výrobu léčiv atd. Specifické je osvobození, upravené v § 92 odst. 1 a § 100a ZSpd, pro tzv. malé výrobce vína. Tím je právnická nebo fyzická osoba, která vyrábí výhradně tiché víno, přičemž průměrná roční výroba tohoto vína nepřevyšuje 1.000 hl a toto víno není vyráběno v tzv. daňovém skladu (§19 odst. 2 písm. a) ZSpD).

4.1.6 Příjmy ze selektivních spotřebních daní z alkoholu

Jak můžeme a contrario vyvodit ze zákona č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení daní, jsou výnosy ze spotřebních daní příjmem státního rozpočtu, jelikož nejsou uvedeny mezi příjmy rozpočtů obcí, krajů nebo státních fondů. Správu daně dle § 1 odst. 3 ZSpD vykonávají celní úřady a celní ředitelství. Následující údaje tak vycházejí z výročních zpráv o výsledcích činnosti Celní správy⁴⁷.

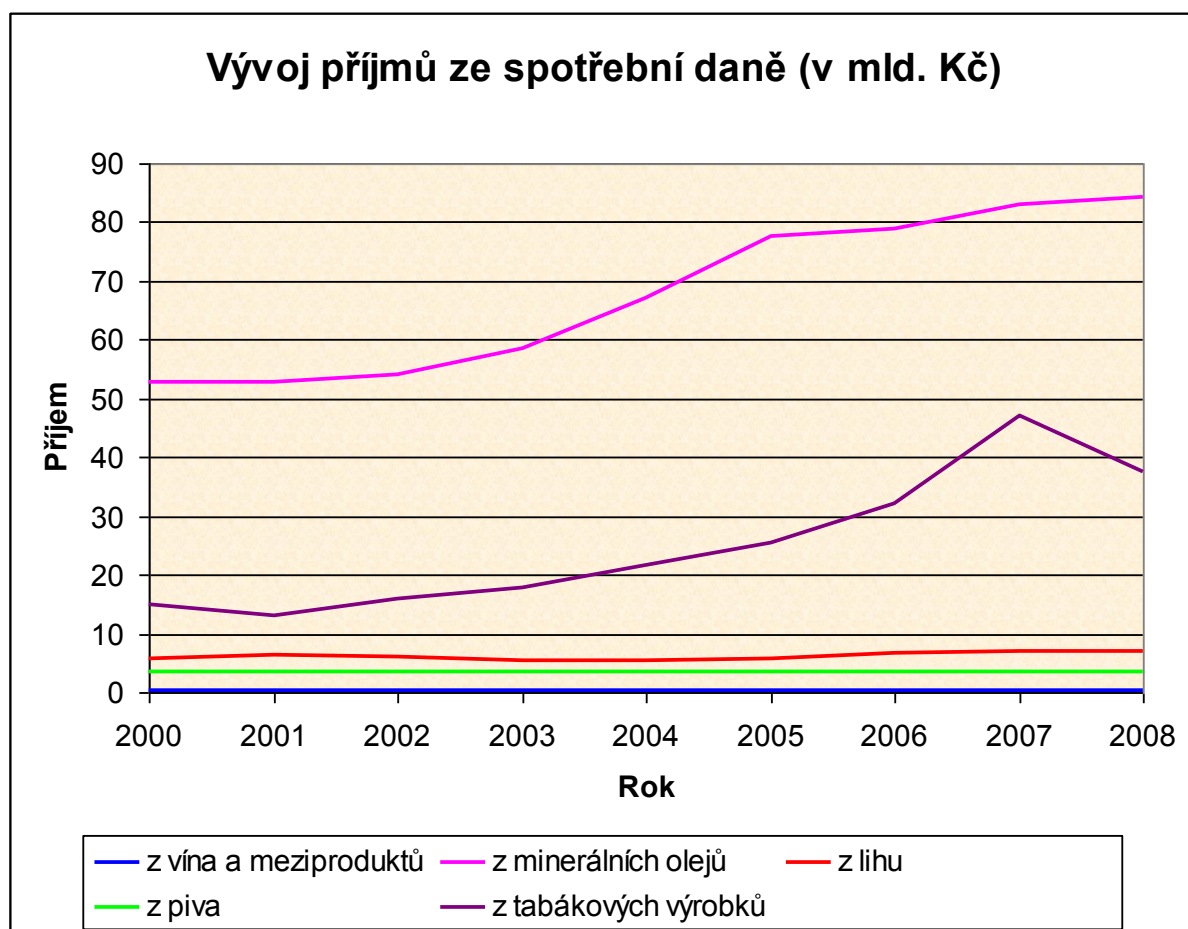
Jako první uvedu tabulku, kde jsou uvedeny příjmy státu ze všech spotřebních daní v letech 2000 až 2008 (za rok 2009 nebyla data v době tvorby práce ještě k dispozici) tak, jak vyplývají z výše uvedených zpráv:

⁴⁶ ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2009, str. 155.

⁴⁷ *Informace o výsledcích činnosti Celní správy ČR za rok 2001 - 2008*[online]. Celní správa České republiky [cit. 2010-02-17]. Dostupné z <<http://www.celnisprava.cz/cz/statistiky/Stranky/vyrocní-zpravy.aspx>>.

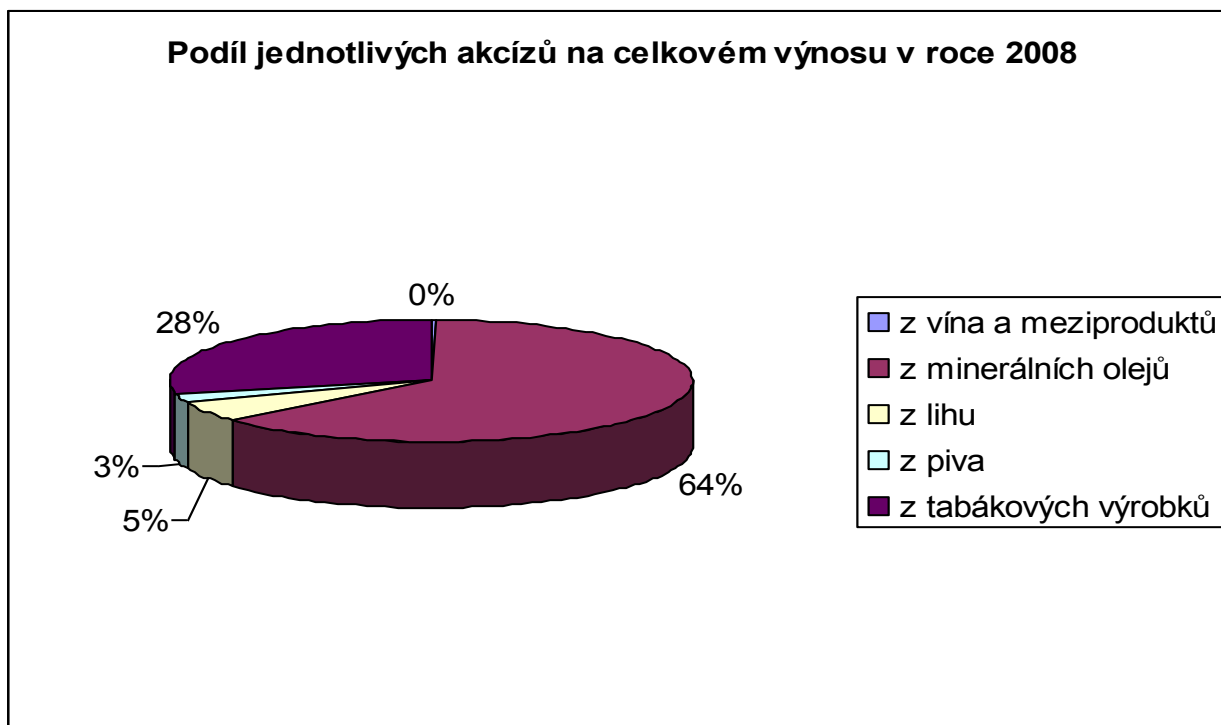
Vývoj příjmů ze selektivní spotřební daně (v mld. Kč)									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
z vína a meziproductů	0,37	0,34	0,30	0,31	0,24	0,30	0,32	0,34	0,34
z minerálních olejů	52,86	52,86	54,00	58,41	67,20	77,70	78,84	82,90	84,21
z lihu	5,84	6,43	5,90	5,51	5,31	5,80	6,81	7,12	7,08
z piva	3,41	3,48	3,50	3,59	3,61	3,50	3,55	3,66	3,56
z tabákových výrobků	14,94	13,19	15,79	17,69	21,52	25,40	32,24	47,00	37,51
Celkem	77,41	76,30	79,49	85,51	97,87	112,70	121,75	141,01	132,68
Výnosy pouze z alkoholu	9,62	10,25	9,70	9,41	9,15	9,60	10,67	11,11	10,97

Lepší představu o výši a vývoji příjmů z jednotlivých akcí zů dáva následující graf:

Jak lze z tabulky vyčíst, nejvýznamnější jsou příjmy z daně z minerálních olejů a na druhém místě se nachází daň z tabákových výrobků. Tyto dvě vykazují i určitý stálý růst, mající původ v průběžném zvyšování sazby spotřební daně (pokles u tabákových výrobků v roce 2008 je možné vysvětlit tak, že v tomto roce sice došlo k dalšímu zvyšování sazby spotřební daně, ale jelikož to bylo známo dopředu, tak se prodejci předzásobili zbožím s nižší sazbou spotřební daně⁴⁸). Naproti tomu příjmy z daní z vína a piva jsou poměrně konstantní a lih vykazuje pouze mírný růst. Akcíz z vína je však svým výnosem takřka zanedbatelný, pohybuje se lehce nad 0,3 mld. Kč, takže v grafu není téměř ani postřehnutelný, což lze snadno zdůvodnit nulovou sazbou daně z tichého vína a nejspíše nízkým objemem prodaného vína šumivého. Celkový příjem z akcízů z alkoholu (z piva, vína a lihu) se v posledních letech tedy pohybuje v poměrně úzkém pásmu 9 až 11 miliard korun českých (viz tabulka na předchozí stránce).

Na závěr tohoto oddílu připojuji ještě jeden graf, jenž zobrazuje podíl jednotlivých akcízů na celkovém výnosu v roce 2008:

⁴⁸ Informace o výsledcích činnosti Celní správy ČR za rok 2008[online]. Celní správa České republiky [cit. 2010-02-17]. Dostupné z <<http://www.celnisprava.cz/cz/statistiky/Stranky/vyrocní-zpravy.aspx>>.

Podíl akcizů z alkoholu na celkovém výběru selektivních spotřebních daní v posledních devíti letech průběžně klesal. V roce 2000 činil 12,4%, v roce 2008 už pouze 8,2%.

4.2 Daň z přidané hodnoty

Alkohol je zdaňován, jako v podstatě veškeré zboží, i daní z přidané hodnoty. Ta je upravena v zákoně č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty. Systém daně z přidané hodnoty se v ČR uplatňuje od roku 1993. Daň z přidané hodnoty je základem nejen nepřímého zdanění, ale i celého daňového systému. Zákon o dani z přidané hodnoty vychází ze směrnice ES 77/388/EHS. DPH patří do systému nepřímých daní, které postihují spotřebu, a důsledkem toho je, že mají větší dopad na vrstvy obyvatelstva s nižšími příjmy. Jsou tedy vlastně regresivním zdaněním vzhledem k velikosti příjmů. Správná volba sazeb nepřímých daní má proto velký význam i z hlediska udržení sociální rovnováhy ve společnosti. Na tento problém většinou reaguje právní úprava zavedením dvou či více sazeb DPH jakožto univerzální spotřební daně. Nižší daňové sazby se uplatňují pro výrobky a služby, které jsou základními prvky spotřeby obyvatel s nižšími příjmy. Vyšší (standardní) daňová sazba se používá pro výrobky a služby ostatní, popř. pro výrobky a služby luxusnějšího charakteru. Při této diferenciaci daňových sazeb však dochází k narušení principu neutrality DPH, což vede mimo jiné i ke zvýšení nákladů na správu daní⁴⁹.

V ČR od 1.1.2010 činí nižší sazba 10 % a vyšší 20 %. Vyšší sazbou je tedy zdaňován i veškerý alkohol. Vyčíslit výnosy DPH z alkoholu by však bylo nejspíše velmi obtížné, neboť mi není známa žádná statistika, která by ukazovala výnosy DPH z jednotlivých druhů zboží.

4.3 Vyhodnocení účinnosti ekonomických nástrojů

K vyhodnocení účinnosti ekonomických nástrojů, z pohledu snižování spotřeby nám poslouží statistická data⁵⁰. Z nich zjistíme, že spotřeba alkoholu se za posledních

⁴⁹ RADVAN, M. a kol. *Finanční právo a finanční správa – Berní právo*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2008, str. 381.

⁵⁰ *Spotřeba alkoholických nápojů a cigaret (na obyvatele a rok)* [online]. Český statistický úřad [cit. 2010-02-17]. Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/\\$File/30040902.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/$File/30040902.pdf)>.

20 let drží konstantně lehce pod 190 litry alkoholu (piva, vína a tvrdého alkoholu) na osobu. Během této doby došlo k znatelnému růstu cen, například⁵¹ cena lahvového desetistupňového piva činila v roce 1993, kdy byla obnovena spotřební daň na území ČR, 5,80 Kč, cena 1 litru tuzemského rumu 130,- Kč a cena 1 litru vína 41,- Kč. Podle statistiky za rok 2008 byly tyto ceny 9,10 Kč, 198,- Kč a 55,- Kč. Vidíme tedy, že k růstu cen skutečně došlo, spotřeba se však stále drží na přibližně stejné úrovni. Samozřejmě je třeba zohlednit i růst mezd⁵² – v roce 1993 byla průměrná mzda 5 904,- Kč, v roce 2008 pak 23 430 Kč. Průměrná mzda tedy za sledované období vzrostla zhruba 4x, přičemž ceny alkoholu ani ne 2x. Selektivní spotřební daň byla zvýšena z původních 18 000,- Kč za hektolitr čistého ethanolu v roce 1993 na dnešních 28.500 Kč za hektolitr. Opět tedy není nárůst ani dvojnásobný.

Za této situace lze tedy těžko očekávat, že selektivní spotřební daň, může mít nějaký výraznější regulační vliv na spotřebu alkoholu, když mzdy rostou rychleji než akcízy a jejich dopad na kupní sílu obyvatelstva tak postupem času stále klesá. Pokud tedy akcízy nejsou schopny odradit lidi od konzumace alkoholu, je za jediný důvod jejich existence možno považovat důvod fiskální, tedy přinést finanční prostředky státnímu rozpočtu, a stát tak z tohoto pohledu jednoznačně vystupuje v úloze „distributora“ alkoholu. Výnos činí v posledních letech přibližně 11 miliard Kč, což z hlediska celkových příjmů státního rozpočtu není vysoká částka, ale přesto pokryje zcela jistě aspoň část nákladů na řešení problémů působených alkoholem (trestná činnost, zdravotní náklady). Pokud se vrátíme k názoru, že si společnost alkohol žádá a stát není schopen účinným způsobem vyloučit jeho konzumaci a výrobu, tak pak představují selektivní spotřební daně a DPH pro stát možnost, jak z tohoto „nutného zla“ vytěžit aspoň něco pozitivního.

⁵¹ *Míra inflace, vývoj spotřebitelských cen vybraných výrobků v České republice* [online]. Český statistický úřad[cit. 2010-06-17]. Dostupné z <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0304.pdf>.

⁵² *Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v národním hospodářství*[online]. Český statistický úřad[cit. 2010-06-17]. Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/04003B87C6/\\$File/c31070912.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/04003B87C6/$File/c31070912.pdf)>.

5. Prevence spotřeby alkoholu

Jestliže jsme v předchozí kapitole došli k závěru, že při využívání ekonomických nástrojů vystupuje stát spíše jako distributor, pak v rámci prevence spotřeby alkoholu je jeho role jakožto „ochránce“ jednoznačná. Vzhledem k tomu, že jsou dnes již všeobecně známy neblahé účinky velkého množství alkoholu na lidské zdraví, snaží se stát preventivním působením svého právního řádu těmto následkům předcházet a spotřebu alkoholu regulovat. Tato prevence je vyjádřena v zákoně o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, kde je uvedeno⁵³, že tento zákon stanoví opatření směřující k ochraně před škodami na zdraví působenými alkoholem a opatření omezující dostupnost tabákových výrobků a alkoholu.

Dle klasifikace Světové zdravotnické organizace můžeme rozlišit tři typy prevence⁵⁴:

- a) primární – jejím cílem by mělo být zamezit kontaktu s alkoholem určitým rizikovým skupinám obyvatelstva – realizuje se ve dvou formách⁵⁵:
 - I. regulací nabídky – pomocí zákona jsou vymezeny osoby, kterým nesmí být alkohol podáván, vymezena místa, kde nemůže být alkohol prodáván - toto bude předmětem této kapitoly
 - II. regulací poptávky – pomocí osvětové činnosti by měla být společnost upozorňována na negativní vliv alkoholu na lidské zdraví – podrobněji o tom bude pojednáno v následující kapitole
- b) sekundární – spočívá v předcházení rozvoje závislosti u osob, které již alkohol užívají
- c) terciární – zajištění léčení závislých osob spočívají ve zmírňování následků závislosti a odstraňování jejích příčin.

V této kapitole se na začátku vydáme na menší exkurz, který se bude zabývat alkoholismem z lékařského hlediska, následovat budou části věnované vývoji

⁵³ § 1 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

⁵⁴ BÚTORA, M. *Mne sa to nemože stať*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 289.

⁵⁵ Tamtéž, str. 291.

protialkoholních zákonů na našem území a současné právní úpravě na poli prevence spotřeby alkoholu. Zamyšlení nad účinností právní úpravy prevence spotřeby alkoholu bude zařazeno na konci šesté kapitoly, kde bude dáno do souvislosti i s účinností osvěty v této oblasti a oba nástroje regulace spotřeby alkoholu budou díky své blízkosti vyhodnoceny komplexně.

5.1 Alkoholismus

Ústředním pojmem této a následujících částí bude závislost na alkoholu a snaha státu preventivně působit, aby nevznikla, v případě nejhorším pak snaha o její léčbu, proto si nejdříve řekněme něco o tom, co to alkoholismus je.

Pro účel definování závislosti použijeme definici Světové zdravotnické organizace, tak jak je uvedena v Mezinárodní klasifikaci nemocí⁵⁶: „Je to skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusí, být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák. Návrat k užívání látky po době abstinence často vede k rychlejšímu znovuobjevení jiných rysů syndromu, než je tomu u jedinců, u nichž se závislost nevyskytuje.“

Definitivní diagnóza závislosti by se obvykle měla stanovit pouze tehdy, jestliže během jednoho roku došlo ke třem nebo více z následujících příznaků:

- 1.) silná touha nebo pocit puzení užívat látku
- 2.) potíže v sebeovládání při užívání látky, a to pokud jde o začátek a ukončení nebo množství látky
- 3.) tělesný odvykací stav – látka je užívána s úmyslem zmenšit příznaky vyvolané předchozím užíváním této látky
- 4.) průkaz tolerance k účinkům látky – vyžadování vyšších dávek
- 5.) postupné zanedbávání jiných potěšení a zájmů ve prospěch užívané psychoaktivní látky
- 6.) pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků.

⁵⁶ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost* 2. vyd. Praha: Nakladatelství Portál s.r.o., 2000, str. 14.

5.1.1 Vývojové fáze alkoholismu

S alkoholem se během svého života setká prakticky každý člověk. Podle toho, jaký postoj však k němu zaujme, můžeme rozlišovat 4 základní skupiny přístupu k jeho konzumaci⁵⁷:

- a) abstinent – takto bývá označován člověk odmítající alkohol, netouží ani po jeho chuti, ani po účincích, které způsobuje
- b) konzument – alkohol požívá pouze v přiměřené míře, jde mu hlavně o jeho chuť, vzhledem k umírněné konzumaci nepozná skoro nikdy jeho účinky, protože dochází velmi rychle k jeho odbourání
- c) piják – pijákovi již nejde o chuť alkoholu, ale pije ho proto, aby se dostavily jeho účinky, žádá tzv. alkoholickou euforii
- d) alkoholik – člověk, jehož závislost na alkoholu dosáhla takového stupně, že mu to činí zřetelné poruchy a újmu ve společenských vztazích, ve společenské činnosti a na duševním a tělesném zdraví⁵⁸.

Závislost na alkoholu vzniká postupně ve 4 vývojových fázích. Pro každou z nich jsou typické určité příznaky, pomocí nichž je možné poměrně spolehlivě určit, v jaké fázi se daný piják nachází⁵⁹. První stádium bývá označováno jako počáteční. Pro pijáka se alkohol stává drogou, která mu přináší pocit dobré nálady. Během krátké doby dochází ke zvyšování dávek a zkracování časových úseků mezi nimi. Jako další následuje stadium varovné, může přijít poměrně rychle, jedná se o rozmezí měsíců až pár let. V této fázi nedochází pouze k podnapilosti, ale už ke skutečné opilosti, která se stává čím dál častější. Narůstá odolnost vůči alkoholu, piják toho „vydrží víc“, ale právě proto konzumuje stále větší množství, protože mu trvá, než se dostane do nálady.

Z rozvinuté druhé fáze se dostává přibližně každý sedmý piják dříve či později do fáze třetí, do fáze rozhodné, ve které se stává na alkoholu víceméně závislým –

⁵⁷ SKÁLA, J. ... až na dno!?. 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988, str. 6.

⁵⁸ SKÁLA, J. *Alkohol a vy.* 2. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1974, str. 5.

⁵⁹ SKÁLA, J. *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abuzus a závislost*, Praha: Avicentrum, zdravotnické nakladatelství, 1987, str. 12.

stává se alkoholikem⁶⁰. Pro tuto fázi je charakteristická ztráta kontroly nad pitím, naopak alkohol získává kontrolu nad alkoholikem. Ten je sice stále schopen i delší abstinence, ale ta je vždy po určitém čase přerušena nezřízeným pitím. Poslední je čtvrtá fáze, nazvaná též konečná. Pokud se piják dostane do třetího stádia a stane se tak alkoholikem, tak je téměř jisté, že se dopracuje do poslední fáze. Pro ni je charakteristické, že alkoholik potřebuje už i tzv. „ranní doušky“, aby byl schopen nějaké činnosti. Tyto doušky je nutné samozřejmě pravidelně doplňovat. Nejvýznamnějším rysem tohoto stadia je však snížení odolnosti vůči alkoholu, v důsledku poškození jater a dalších tělesných orgánů. Pokud se alkoholik dostane až do této fáze, tak už ji rozhodně není schopen sám zvládnout. Jediným skutečným východiskem je léčení s následnou doživotní abstinencí.

Jednotlivé typy zneužívání alkoholu (též abúzu alkoholu) můžeme rozdělit do několika skupin dle klasifikace, kterou vytvořil E.M.Jellinek v roce 1960⁶¹:

- a) typ alfa – Označuje z hlediska společenského již nedisciplinované pití, které může jednotlivci způsobit společenské problémy, nevykazuje však progresi, nevede ke „ztrátě“ kontroly, i když se takový exces opakuje. Piják své pití kontroluje, nicméně je možný přechod k typu gama.
- b) typ beta – Nevytváří se psychická ani somatická závislost na alkoholu, ale v průběhu dlouhodobého abúzu dochází ke zdravotním komplikacím. Přechod do typu gama nebo delta je méně častý než u typu alfa
- c) typ gama – Tzv. anglosaský typ závislosti, který se vyskytuje nejčastěji v USA, Kanadě a ve Skandinávii, a z největší části i u našich závislých osob. Jeho hlavními příznaky jsou: zvýšená tkáňová tolerance (schopnost snášet určité látky) na alkohol a ztráta kontroly v pití, naproti tomu je závislý schopen abstinovat.
- d) typ delta – Pro tento typ není charakteristická ztráta kontroly, ale neschopnost abstinence. Nositel tohoto typu nemusí být nikdy opilý, ale ani střízlivý. Typy gama a delta se vyskytují jako čisté málokdy, většinou jde o jejich kombinace s převahou jednoho typu.

⁶⁰ SKÁLA, J. *Alkohol a vy.* 2. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1974, str. 4.

⁶¹ SKÁLA, J. ... *až na dno!?* 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988, str. 46.

- e) typ epsilon – Jedná se o symptomatickou závislost, která nasedá na jiné duševní onemocnění

5.1.2 Vznik a příčiny alkoholismu

Alkoholikem se člověk nerodí, nýbrž se jím stává. Na tento proces může mít vliv několik faktorů, které můžeme rozdělit do dvou skupin - na příčiny společenské a na příčiny individuální⁶².

Jako první se podívejme na příčiny společenské. Patří mezi ně zejména:

- a) Sbližující účinek alkoholu, který v sobě nese podceňované riziko pro některé jedince.
- b) Nedostatečná připravenost lidí a institucí na správné využívání volného času a nevhodná forma jeho trávení, doprovázená konzumací alkoholických nápojů, především u mladých lidí.
- c) Nedodržování zákonných opatření o požívání, resp. podávání alkoholických nápojů dětem, mladistvým, podnapilým atd.
- d) Absence hlubšího životního smyslu, což vede v době hospodářské hojnosti spíše ke „konzumaci“ života než k jeho tvůrčímu naplnění.

K těmto možným příčinám vzniku alkoholismu se přidávají ještě příčiny individuální:

- a) Důsledky nepříznivého rodinného prostředí a nepříznivých zážitků v dětství, mající za následek citovou nezralost a nevyrovnanost jedince (vyznačujícího se psychickou křehkostí a zranitelností), se uplatňují i vůči alkoholu.
- b) Výskyt zneužívání alkoholu u nejbližších rodinných příslušníků, především u otce: jeho špatný příklad vede spíše k napodobování, než aby odrazoval.
- c) Zkušenost, že nepříjemné stavy psychiky (úzkost, napětí, nezdary) se dají rychle a výrazně upravit i nepříliš velkou dávkou alkoholu, která ovšem v průběhu času postupně stoupá.
- d) Mimořádné životní situace, které alkohol jako by pomáhal nést – třeba jen dočasně.

Všechny tyto příčiny mohou, ale také nemusí, vést ke vzniku závislosti na alkoholu. Ten se totiž svými vlastnostmi a účinkem neuplatňuje u všech jedinců stejně

⁶² SKÁLA, J. ... až na dno!?. 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988, str. 35.

a do značné míry závisí na různých vlastnostech⁶³ – zejména na vyšší nervové činnosti, na látkové přeměně, jejich poruchách a individuálních odlišnostech, na činnosti žláz s vnitřní sekrecí atd. Zjednodušeně řečeno tedy má vliv na vznik alkoholismu i osobnost dotyčného, a to jak z psychické, tak i z fyzické stránky. Náchylní k zneužívání alkoholu budou jedinci, u nichž alkohol vyvolává zvláště silný pocit euforie a jedinci, kteří trpí takovým druhem fyziologické nerovnováhy, na niž má alkohol zvláštní, normalizující vliv⁶⁴.

Jak uvádí docent Skála ve své knize⁶⁵, mezi rysy vyskytující se často mezi osobami závislými na alkoholu patří zejména tyto: úzkostlivost, citová nezralost, ambivalentní postoj k autoritám, malá psychická odolnost při neúspěchu, velikášství, ale přitom zároveň podceňování se, pocit osamocení a pocit viny. Mnohé z těchto kritických vlastností se mohou vyvinout v důsledku výchovy v dětství, zejména tzv. výchovy autoritářské, kdy jsou na dítě kladeny příliš vysoké nároky, před kterými není schopno obstát.

Mnohé z výše uvedených vlastností směřují k jednomu typu osobnosti, který se mezi alkoholiky velmi často vyskytuje – jedná se o tzv. senzitivní typ osobnosti⁶⁶. Pro tento typ je charakteristické, že člověk nedokáže uvolnit své emoce činem, ale dusí je v sobě. Při pocitu nedostatečnosti má o sobě zároveň vysoké mínění, že je v lecčems schopnější než druzí, ale že to však přes svoji ostýchavost nedokáže uplatnit. Rád se přátelí s druhými a rád by byl mezi nimi oblíben, pro své vlastnosti však není většině lidí sympatický. Má tedy plno důvodů k pití, alkohol v něm totiž uvolňuje společenské zábrany a on se teprve pod vlivem alkoholu umí bavit ve společnosti jako ostatní. Samozřejmě ale není možné říci, že ze všech senzitivních lidí se stanou alkoholici. Je to však jeden z rizikových faktorů zapříčiňujících zneužívání alkoholu.

5.2 Historický vývoj protialkoholních zákonů

Nepříznivé následky alkoholu na lidské zdraví byly známy po dlouhou dobu, ale až koncem 19. a počátkem 20. století si tohoto problému začaly státy všimnout a

⁶³ SKÁLA, J. ... až na dno!?. 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988, str. 36.

⁶⁴ Tamtéž, str. 37.

⁶⁵ Tamtéž, str. 38.

⁶⁶ Tamtéž, str. 38.

přijímat „protialkoholní“ legislativu⁶⁷. Tehdejší Československo vstoupilo na pole právní úpravy prodeje a podávání alkoholických nápojů v roce 1922 zákonem č. 86/1922 Sb. z. a n. a prováděcím předpisem k tomuto zákonu, kterým bylo nařízení vlády č. 174/1922 Sb. z. a n. Tento zákon zakazoval prodej alkoholických nápojů všem osobám mladším 16 let. Za alkoholický nápoj byl považován takový nápoj, který obsahoval více než 0,5 % alkoholu. Z dnešního pohledu je zajímavostí povolení prodeje piva a vína mladistvým ve věku 16 až 18 let. Pivo a víno bylo tímto zákonem určitým způsobem preferováno, neboť kromě povolení prodeje mladistvým, byly tyto dva nápoje dle § 3 jedině, které bylo možno podávat na tanečních zábavách⁶⁸. Tresty za porušení ustanovení tohoto zákona byly na tehdejší dobu poměrně vysoké, buď peněžitá pokuta ve výši 20 až 10.000 Kčs nebo vězení v délce od 24 hodin do 14 dní.

Tento zákon byl v platnosti až do roku 1948, kdy byl vypracován nový zákon č. 87/1948 Sb., o potírání alkoholismu. V § 1 zákon zdůrazňoval, že pod potíráním alkoholismu se rozumí všechny potřebné opatření a zařízení směřující k ochraně lidského zdraví před následky alkoholismu. Potírání alkoholismu se mělo uskutečňovat především výchovou obyvatelstva, průzkumem příčin a následků alkoholismu s jejich odstraňováním, léčením osob s poruchami zdraví způsobenými pitím alkoholických nápojů, ale i dozorem nad nimi⁶⁹. Oproti zákonu z roku 1922 bylo zakázáno prodávat alkoholické nápoje všem osobám mladším 18 let a osobám zjevně podnapilým a opilým. V platnosti ale zůstalo ustanovení o zákazu prodeje jiných alkoholických nápojů než piva a vína na tanečních zábavách. Za alkoholické nápoje byly považovány nápoje s obsahem alkoholu nad 0,75 %. Poprvé se také objevuje zákaz požívat alkoholické nápoje při určitých činnostech, při kterých by mohlo dojít k ohrožení zdraví, života nebo majetku osoby provozující činnost nebo osob ostatních. Tento zákaz se vztahoval nejen na dobu výkonu činnosti, ale i na dobu jí bezprostředně předcházející a i na takovou dobu před ní, že by při nástupu do zaměstnání nebyl dotyčný střízlivý. Důležitou úlohu v boji proti alkoholu hrály tehdejší národní výbory. Ty měly například pravomoc přikázat návštěvu protialkoholní poradny osobě, která

⁶⁷ ZAVACKÁ, K.: Vývoj právní úpravy boja proti alkoholizmu a drogám v Československu, časopis *Právní obzor* 72, 1989, č.3, str. 269.

⁶⁸ Tamtéž, str. 270.

⁶⁹ Tamtéž, str. 270.

měla opakované problémy s pitím. Dále mohly zakázat prodej alkoholických nápojů (opět kromě piva a vína) v určité dny v týdnu nebo při určitých příležitostech.

Zákon také zpřísnil sankce na tomto úseku. Za podání alkoholického nápoje mladistvému, a to takového druhu a míry, že tím mohlo být ohroženo zdraví, nebo za přešůpek nezabránění tomuto podání alkoholu, byl stanovený trest ve výši odnětí svobody v délce od jednoho do šesti měsíců. Trestné též bylo opití někoho jiného, anebo podání alkoholického nápoje druhému, i když věděl, nebo vědět musel, že tato osoba je v podnapilém stavu náchylná k násilnostem nebo k páchání trestných činů. Trestem bylo vězení v délce jednoho dnu až třech měsíců. Stejná výše trestu se vztahovala i na poskytnutí nepřiměřeného množství alkoholického nápoje osobě, která tím mohla ohrozit svůj majetek, svojí výživu nebo výživu své rodiny, a na požívání alkoholických nápojů i přesto, že dotyčný věděl, nebo vědět měl, že svým jednáním mohl ohrozit svůj život, zdraví nebo způsobit škodu na majetku⁷⁰.

Změna společenských poměrů si v roce 1962 vyžádala novou právní úpravu boje proti alkoholu, kterou přinesl zákon č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu. V § 1 nalezneme cíl tohoto zákona, kterým je boj proti alkoholismu směřující zejména proti požívání alkoholických nápojů v nadměrném množství, v závadných výrobcích nebo za nevhodných okolností. V následujícím paragrafu jsou pak uvedeny prostředky boje proti alkoholismu, kterou jsou zjevně ovlivněny dobou, ve které zákon vznikl, a o jejichž účinnosti by se dalo diskutovat. Například výchova obyvatelstva ke střídmosti v požívání alkoholických nápojů, výchova školní mládeže a pracujícího dorostu k abstinenci, aktivní zapojování pracujících a jejich společenských organizací do různých forem preventivní protialkoholní činnosti, zejména výchovné a osvětové atd. Lze tak říci, že tato opatření jsou spíše deklaratorního charakteru.

Konkrétní opatření jsou uvedena v § 9, stejně jako v předešlém zákonu, i zde je stanoven zákaz prodeje alkoholických nápojů osobám mladším 18 let a zjevně podnapilým. Zajímavou výjimkou z tohoto pravidla je, že zákaz se nevztahuje na prodej piva osobám mladším 18 let, pokud jej odnášejí mimo provozovnu dospělým osobám. Nadále trvá zákaz prodeje jiných alkoholických nápojů než piva a vína na

⁷⁰ ZAVACKÁ, K.: Vývoj právnéj úpravy boja proti alkoholizmu a drogám v Československu, časopis *Právný obzor* 72, 1989, č.3, str. 271.

tanečních zábavách, novinkou pak je možnost prodávat pouze 10 stupňové pivo na sportovních podnicích, při závodním stravování pouze 8 stupňové pivo a je zakázáno pálit podomácku líh. Nadále platí zákaz požívání alkoholických nápojů před a při výkonu určitých činností, uzákoněna je i možnost kontroly, zda je toto dodržováno. Oproti předešlému zákonu je ale zákon o boji proti alkoholismu mnohem mírnější, co se týká sankcí za jeho porušování – sám neupravuje žádné a řeší je odkazem na jiné předpisy.

Další změny přinesl zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi. Poprvé se v něm objevila legální definice alkoholismu: „negativní jev způsobující značné škody, zejména poškozování zdraví občanů“ a definice osoby závislé na alkoholu: „osoba, která není schopna natrvalo se zdržet nadměrného nebo jinak škodlivého používání alkoholických nápojů nebo užívání jiných návykových látek a tím si způsobuje vážnou poruchu na zdraví nebo vážně porušuje společenské vztahy“. Jsou zavedena nová omezující opatření (v předešlém zákoně se používalo označení ochranná opatření). Mimo již dříve platné to nově je zákaz prodávat, podávat nebo jinak umožňovat požívat alkoholické nápoje ve zdravotnických zařízeních, při sportovních podnicích (předešlý zákon povoloval 10 stupňové pivo) a při kulturních a tanečních zábavách určených pro mládež. Dál platil zákaz vstupovat do prostorů a prostředků vnitrostátní hromadné dopravy osobám zjevně ovlivněným alkoholickým nápojem, pokud ohrožují nebo mohou ohrozit bezpečnost nebo plynulost dopravního provozu, veřejný pořádek nebo vzbuzují veřejné pohoršení.

Další novinkou je zákonná úprava ošetření na protialkoholní záchytné stanici, léčebně preventivní péče a sociální péče.

5.3 Současná právní úprava ochrany před alkoholem

Posledním zákonem přijatým v této oblasti je zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. Jak se dočteme v důvodové zprávě⁷¹, tak předchozí

⁷¹ *Důvodová zpráva k zákonu č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky*, dostupné z ASPI [databáze][cit. 2010-02-20].

úprava přestala být vyhovující, neboť již zdaleka neodpovídala celospolečenským potřebám a dostatečným způsobem nezohledňovala postoj vyspělých zemí Evropské unie k této problematice a nebrala v úvahu současné mezinárodní dokumenty, k nimž se Česká republika zavázala (například Evropská charta o alkoholu). Předchozí zákon byl nevyhovující i z důvodu, že nezohledňoval působnost orgánů státní správy a samosprávy a nevyhovoval výsledkům reformy veřejné správy, vedl tedy ke kompetenčním nejasnostem při odpovědnosti za jeho prosazování a dodržování. V oblasti návykových látek neumožňoval využít všechny efektivní strategie, například substituční léčbu, k mírnění škod způsobených užíváním těchto látek.

Ve zprávě je dále uvedeno, že „předkládaný návrh zákona reaguje na alarmující situaci ve stoupající spotřebě tabákových výrobků, alkoholu a návykových látek v České republice, a to především u věkových kategorií do 18 let. Vychází přitom ze srovnání společenských výdajů u různých forem léčby závislosti na uvedených látkách, kdy jednoznačně největší množství finančních prostředků spotřebovává neléčený uživatel návykových látek.“ Co se týká vzrůstající spotřeby alkoholu, tak je možné při pohledu do statistik⁷² konstatovat, že od doby přijetí tohoto zákona došlo pouze k zanedbatelnému poklesu (cca o jedno procento).

Nový zákon je vystaven na těchto principech⁷³:

- přenesení odpovědnosti na orgány krajů a orgány obcí, zvýšení jejich pravomocí při realizaci preventivních opatření a při řešení problémů spojených s užíváním uvedených návykových látek,
- upřesnění způsobu financování opatření ke snižování škod působených tabákovými výrobky, alkoholem a návykovými látkami zajišťujícího účelné a efektivní vynakládání finančních prostředků v celostátním měřítku,
- minimalizaci nezbytného rozsahu zásahů do práv občanů,
- snížení dostupnosti tabákových výrobků a alkoholu a poptávky po nich zavedením pravidel pro jejich prodej a šíření a opatření na ochranu veřejnosti včetně sankcí za jejich nedodržení,

⁷² *Spotřeba alkoholických nápojů a cigaret (na obyvatele a rok)* [online]. Český statistický úřad [cit. 2010-02-17]. Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/\\$File/30040902.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/$File/30040902.pdf)>.

⁷³ *Důvodová zpráva k zákonu č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky*, dostupné z ASPI [databáze] [cit. 2010-02-20].

- mírnění škod působených užíváním návykových látek. Na rozdíl od stávající právní úpravy zákon definuje efektivní strategie k odstraňování problémů spojených s užíváním návykových látek a upravuje podmínky provozu substituční léčby závislých osob,
- důraz na individuální odpovědnost jednotlivce a rodinných příslušníků osob ohrožených a závislých.

Základ prevence leží v hlavě III zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. V § 10 je stanoveno, kde lze alkoholické nápoje prodávat. Je to možné ve specializovaných prodejnách alkoholických nápojů, ve specializovaných odděleních velkoplošných prodejen určených k prodeji alkoholických nápojů, v prodejnách potravin a smíšených prodejnách, nebo v zařízeních společného stravování provozovaných na základě hostinské činnosti, v ubytovacích zařízeních a kulturních zařízeních s výjimkou zařízení určených pro osoby mladší 18 let. Mimo to je ještě umožněn příležitostný prodej rozlévaných alkoholických nápojů při slavnostech, tradičních akcích, výročních trzích a jiných podobných akcích.

Oproti předchozím zákonům je tento mírnější, nebo možná lépe řečeno stručnější, v ustanoveních týkajících se zákazu prodeje nebo podávání alkoholických nápojů. Jsou v něm stanoveny tyto zákazy⁷⁴: osobám mladším 18 let, na všech akcích určených osobám mladším 18 let, osobám zjevně ovlivněným alkoholickým nápojem nebo jinou návykovou látkou, ve zdravotnických zařízeních, v prostředích výlučně určených pro vnitrostátní hromadnou dopravu osob s výjimkou železničních jídelních vozů, palub letadel a určených prostor plavidel veřejné lodní dopravy, na sportovních akcích, s výjimkou výčepního piva s extraktem původní mladiny do 10 hmotnostních procent (opětovné povolení po zákazu zákonem č. 37/1989 Sb.) a ve všech typech škol a školských zařízeních.

Paragraf 15 potom upravuje místa, kam mají zakázáno vstupovat osoby zjevně podnapilé. Aby se zákazy uplatnily, tak je ještě nutné, aby současně s podnapilostí byla splněna další podmínka – podnapilí musí být ve stavu, v němž bezprostředně

⁷⁴ § 12 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

ohrožují sebe nebo jiné osoby, veřejný pořádek nebo majetek. Zákaz vstupu pro podnapilé osoby potom platí pro veřejné prostory, kde by mohly způsobit sobě nebo jiné osobě škodu nebo vzbudit veřejné pohoršení, veškeré prostředky veřejné dopravy, veřejně přístupné prostory budov souvisejících s veřejnou dopravou, přístřešky zastávek a nástupišť veřejné silniční a drážní dopravy a městské hromadné dopravy a pro prostory, kde probíhají sportovní akce, přičemž pořadatel sportovní akce má povinnost zabránit vstupu těmto osobám.

Značně podrobněji než kdykoliv předtím je upraveno vyšetření přítomnosti alkoholu v těle. V § 16 odst. 1 je uvedeno, že osoba, která vykonává činnost, při níž by mohla ohrozit život nebo zdraví svoje nebo dalších osob nebo poškodit majetek, nesmí požívat alkoholické nápoje nebo užívat jiné návykové látky při výkonu této činnosti nebo před jejím vykonáváním. V následujících odstavcích je pak popsán způsob kontroly dodržování. Orientačnímu vyšetření a odbornému lékařskému vyšetření zjišťujícímu obsah alkoholu je povinna se podrobit osoba, u níž se lze důvodně domnívat, že vykonává činnosti podle odstavce 1 pod vlivem alkoholu, a dále osoba, u které je důvodné podezření, že přivodila jinému újmu na zdraví v souvislosti s požitím alkoholického nápoje. K orientačnímu vyšetření je dotyčnou osobu oprávněn vyzvat příslušník Policie České republiky, příslušník Vojenské policie, příslušník Vězeňské služby České republiky, zaměstnavatel, její ošetřující lékař, strážník obecní policie nebo osoby pověřené kontrolou osob, zda nepožívají alkohol při činnostech dle odst. 1. Odborné lékařské vyšetření pak provádí zdravotnické zařízení k tomu odborně a provozně způsobilé. Pokud osoba odmítne orientační nebo odborné vyšetření, hledí se na ni, jako by byla pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky.

Za pozornost potom stojí ještě § 13 přinášející možnost obce v samostatné působnosti v případě konání kulturní, společenské nebo sportovní akce přístupné veřejnosti s důvodným rizikem nárůstu problémů a negativních společenských jevů způsobených jednáním fyzických osob pod vlivem alkoholu obecně závaznou vyhláškou omezit nebo zakázat v určitých dnech nebo hodinách nebo na určitých místech prodej, podávání a konzumaci alkoholických nápojů.

6. Nepřímá prevence

Nepřímá prevence v podobě osvětové činnosti je dalším možným způsobem boje proti alkoholu. Cílem osvěty by mělo být upozorňovat na zdravotní rizika, a nejen na ně, spojená s nadměrnou konzumací alkoholu a preventivně tak pomocí poskytování informací předcházet nepříznivým následkům, které alkohol může mít. Vedle přímé prevence popsané v předcházející kapitole by měla osvěta být hlavním prostředkem boje státu proti alkoholu a alkoholismu v rámci primární prevence a z části i sekundární prevence⁷⁵, a to konkrétně v oblasti snižování poptávky po alkoholu.

Osvěta je realizovatelná mnoha prostředky – od regulace reklamy na alkohol, preventivně-výchovné práci s mládeží až například po celostátní protialkoholní programy. Vzhledem k tomu, že některé závazky týkající se osvětové činnosti vyplývají pro Českou republiku z mezinárodního práva, uvedu nejprve některé mezinárodní smlouvy dotýkající se tohoto tématu. Dále bude pozornost zaměřena na vlastní osvětu, co by měla obsahovat a jak by měla probíhat. Poté se budeme věnovat regulaci reklamy na alkoholické nápoje a srovnáme ji s reklamou na tabákové výrobky. Na konci kapitoly bychom pak měli mít jasno o účinnosti přímé a nepřímé prevence spotřeby alkoholu v České republice.

6.1 Mezinárodní závazky

Česká republika se zavázala k dodržování několika mezinárodních smluv týkajících se alkoholu.

Jako první uvedu Evropskou chartu o alkoholu. Byla přijata 14.12.1995 v Paříži zástupci vlád některých evropských zemí včetně České republiky. Jejím hlavním přínosem je zakotvení pěti základních, avšak právně nezávazných (jedná se pouze o deklaraci), doporučení⁷⁶, z nichž pro oblast nepřímé prevence mají význam především body 2, 3 a 5:

⁷⁵ O primární a sekundární prevenci bylo blíže pojednáno na začátku páté kapitoly.

⁷⁶ NEŠPOR, K., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami pro rodiče a pedagogy*. 3. vyd. Praha, Státní zdravotní ústav, 1999, str. 11.

1.) Všichni lidé mají právo na život v rodině, společnosti a v pracovním prostředí, kde budou chráněni před úrazem, násilím a dalšími negativními důsledky konzumu alkoholu.

2.) Všichni lidé mají od časněho věku právo na nestranné informace a vzdělávání týkající se následků konzumu alkoholu na zdraví, pro rodinu i pro společnost.

3.) Všechny děti a všichni dospívající mají právo vyrůstat v prostředí, které je chráněno před negativními důsledky konzumu alkoholu a v případě možno i před propagováním alkoholických nápojů.

4.) Všichni lidé, kteří rizikově nebo škodlivě požívají alkoholické nápoje, a členové jejich rodin mají právo na dostupnou léčbu a péči.

5.) Všichni lidé, kteří si nepřejí požívat alkoholické nápoje, nebo kteří je požívat nemohou ze zdravotních nebo jiných důvodů, mají právo být chráněni před tlakem alkoholické nápoje pít. Při odmítání alkoholu by se jim mělo dostávat podpory.

Mezi roky 2000 až 2005 se Česká republika účastnila také Evropského akčního plánu o alkoholu, který byl vyhlášen Světovou zdravotnickou organizací (WHO) s cílem zdůraznit potřeby podpurného rodinného prostředí, součinnosti ve vzdělávacích institucích, na pracovišti a v obci k ochraně mládeže před tlakem k užívání alkoholu a k omezení rozsahu a hloubky škod působených alkoholem. Přinášel celkem 10, již konkrétnějších, principů a cílů⁷⁷, pro tuto kapitolu mají význam zejména body 1, 5, 8, 9 a 10:

1.) Informace a vzdělávání - šířit informace o škodlivosti alkoholu s ohledem na zdraví a kvalitu života jednotlivce, rodiny i společnosti;

2.) Veřejné, soukromé a pracovní prostředí - kontrola dostupnosti alkoholu při veřejných akcích, kde dochází ke škodám v souvislosti s alkoholem;

3.) Řízení vozidla pod vlivem alkoholu - zajištění vysoké vynutitelnosti současné právní úpravy o řízení pod vlivem alkoholu;

4.) Dostupnost alkoholických nápojů - usilovat o nízké ceny nealkoholických

⁷⁷ *Evropský akční plán o alkoholu 2000-2005* [online]. Centrum adiktologie [cit. 2010-03-07]. Dostupné z <<http://www.adiktologie.cz/articles/cz/89/313/Evropsky-akcni-plan-o-alkoholu-2000-2005.html&sess=3b3f529aaf50393821956ab953ac479b>>.

nápojů a prostřednictvím daňové politiky zajistit vysoké reálné ceny alkoholu a vyšší daně u alkoholických nápojů s vyšším obsahem alkoholu;

5.) Propagace alkoholických nápojů - omezit reklamu na pouhou informaci o výrobku a jen na tiskoviny pro dospělé nebo uplatnit ještě zásadnější zákaz;

6.) Léčba - vytvořit komplexní systém léčby odpovídající potřebám, tj. dostupný, účinný, pružný a ověřitelný;

7.) Odpovědnost výrobců alkoholických nápojů a odvětví pohostinství - hodnotit účinky strategií alkoholového průmyslu v oblasti sociálních a ekonomických dopadů na zdraví vést ho k převzetí zodpovědnosti za tyto škody;

8.) Schopnost společnosti čelit škodlivému vlivu alkoholu - vzdělávání a praktický výcvik ve strategiích omezování škod působených alkoholem pro odborníky z oblasti školství, sociální péče a spravedlnosti, s cílem zajistit účinný komplexní přístup;

9.) Nevládní organizace - podporovat je, aby na mezinárodní i národní úrovni prosazovaly takové postupy a programy, které povedou k mírnění škod působených alkoholem;

10.) Formulování, realizace a monitorování programů - vytvořit národní program a akční plán o alkoholu s jasně specifikovanými cíli.

Pokud se ale podíváme do zprávy MUDr. Nešpora z roku 2004⁷⁸, který byl národním koordinátorem Evropského akčního plánu o alkoholu, zjistíme, že v naprosté většině bodů se akční plán nepodařilo splnit a celková situace týkající se spotřeby alkoholu se spíše zhoršila.

6.2 Osvěta v boji s alkoholem

Hlavním cílem osvěty by mělo být prostřednictvím informačně-výchovného působení přesvědčit spotřebitele o škodlivosti alkoholu. Rozlišujeme dva základní směry tohoto působení – rozšiřování a prohlubování poznatků o alkoholu jako o droze a toxické látce a změnu podmínek, které mohou vyvolávat poptávku po alkoholu⁷⁹.

⁷⁸ *Evropský akční plán o alkoholu v České republice - žádný podstatný pokrok* [cit. 2010-03-07]. Dostupné z <www.drnespor.eu/eaapcz0.doc>.

⁷⁹ BÚTORA, M. *Mne sa to nemoze stat'*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 295.

Co se týká prvního možného směru, tak jeho nejdůležitějším prostředkem by měly být nejspíše informační „protialkoholní“ kampaně. Ty by se měly snažit zejména chránit společnost před alkoholismem, nikoliv klást výlučný důraz na zákaz alkoholu, jelikož ten není, jak jsme si již dříve ukázali, prakticky možný. Tyto kampaně by měly vycházet z dlouhodobých strategií, nemělo by se jednat pouze o jednorázové nebo občasné akce, jejichž účinek je mizivý. A v neposlední řadě by měly aktivně být zapojeny i subjekty nestátního charakteru (například různá občanská sdružení, neziskové organizace atd.)⁸⁰.

Vzhledem k tomu, že nejlepších výsledků je dosahováno, pokud se s osvětou začne co nejdříve, by měla být zvláštní pozornost zaměřována na mládež. U ní velmi nabírá na významu i druhý směr působení osvěty – totiž nabídnout alternativy ke konzumaci alkoholu, například v podobě dostatečné nabídky volnočasových aktivit. Důležité rovněž je zdůrazňovat, že být abstinentem není ostuda. Což je myslím zejména v české společnosti trochu problém.

6.3 Regulace reklamy

Reklama je účinným prostředkem, jak dosáhnout mezi populací povědomí o nabídce alkoholu a působit na jeho spotřebitele ve snaze přesvědčit je o vhodnosti jeho konzumace. V rámci osvěty a prevence spotřeby alkoholu by tak nutně měla být předmětem právní regulace, aby bylo pod kontrolou její působení na určité skupiny obyvatel (například osoby mladší 18 let) a aby nebyla přílišně zdůrazňována vhodnost jeho konzumace. Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy, reklamu definuje jako oznámení, předvedení či jinou prezentaci šířené zejména komunikačními médii, mající za cíl podporu podnikatelské činnosti, zejména podporu spotřeby nebo prodeje zboží, výstavby, pronájmu nebo prodeje nemovitostí, prodeje nebo využití práv nebo závazků, podporu poskytování služeb a propagaci ochranné známky.

Reklamou na alkohol se zabývá § 4 zákona o regulaci reklamy. Ta nesmí nabádat k nestřídmému užívání alkoholických nápojů anebo záporně či ironicky hodnotit abstinenci nebo zdrženlivost. Dále nesmí být zaměřena na osoby mladší 18 let, a tyto osoby a i osoby, které vypadají mladší 18 let, nesmí být zobrazovány při

⁸⁰ BÚTORA, M. *Mne sa to nemoze stat'*. Martin: Osveta, š.p., 1989, str. 287.

spotřebě alkoholických nápojů. Není také dovoleno, aby byla spotřeba alkoholu spojována se zvýšenými výkony nebo byla užitá v souvislosti s řízením vozidla, vytvářela dojem, že spotřeba alkoholu přispívá ke společenskému nebo sexuálnímu úspěchu, tvrdit, že alkohol v nápoji má léčebné vlastnosti nebo povzbuzující nebo uklidňující účinek anebo že je prostředkem řešení osobních problémů a konečně, zdůrazňovat obsah alkoholu jako kladnou vlastnost nápoje.

Zajímavé je porovnání s reklamou na tabákové výrobky. Ta je totiž v zásadě zakázána⁸¹, možná je pouze na základě výjimek uvedených dále v zákoně. Těchto výjimek však není mnoho, reklama je tak povolena například ve specializovaných prodejnách tabáku. I povolenou reklamu je však nutné označit zřetelným upozorněním o škodlivosti tabákových výrobků. Varování o škodlivosti kouření musí být i na každé krabičce cigaret.

Pokud tedy stát chce účinně bojovat se spotřebou alkoholu, je otázkou, proč je regulace reklamy na něj poměrně benevolentní v porovnání s reklamou na tabákové výrobky, když oba produkty jsou pro lidské zdraví škodlivé. Na druhou stranu je možné konstatovat, že cigarety jsou už označovány řadu let, ale spotřeba dle statistik⁸² v posledních 10 letech spíše stoupla, takže toto značení nemá nějaký výraznější regulační účinek. I tak jsem ale toho názoru, že pokud by stát mínil svůj boj s vysokou spotřebou alkoholu vážně, měl by začít uvažovat nad zpřísněním regulace reklamy na alkohol a i nad značením láhví s ním obdobným způsobem jako je tomu v případě tabákových výrobků.

6.4 Úspěšnost preventivních nástrojů v boji s alkoholem

V této podkapitole se podíváme na účinnost preventivních nástrojů, přímých i nepřímých, v boji s alkoholem v jejich vzájemné souvislosti. Myslím si, že nadměrná konzumace alkoholu je v České republice poměrně velkým problémem. Je všeobecně známo, že alkohol v přiměřené míře může být i zdraví prospěšný, ale na druhou stranu je třeba počítat i s riziky, a to nejen zdravotními, spojenými s jeho zvýšenou spotřebou. Česká společnost je již tradičně k alkoholu velmi tolerantní, čemuž

⁸¹ § 3 odst. 1 zákona č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy

⁸² *Spotřeba alkoholických nápojů a cigaret (na obyvatele a rok)* [online]. Český statistický úřad [cit. 2010-02-17]. Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/\\$File/30040902.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/$File/30040902.pdf)>.

odpovídají i průzkumy a statistiky, ve kterých se Češi s hodnotou 10,4 litru čistého alkoholu na obyvatele (tedy například i na kojence) pravidelně řadí mezi jeho největší spotřebitele⁸³. Tato tolerance se projevuje i ve značných zkušenostech nezletilých s alkoholem. Dle některých zdrojů⁸⁴ lze 60 % dětí ve věku 16 let považovat za pravidelné konzumenty alkoholu a zajímavé je, že pouze 44 % šestnáctiletých odsuzuje pravidelné pití alkoholu.

Tyto údaje jsou zarážející a varující a je na místě se ptát, zda nesehává přímá prevence, tedy zákony regulující spotřebu alkoholu. Mým názorem je, že v zákonu č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, žádné vážnější chyby a nedostatky nebudou. Je zde stanovena široká škála omezení prodeje alkoholu, která, spolu s možností obcí zakázat obecně závaznou vyhláškou prodej alkoholu na určitých místech a při určitých příležitostech, poskytuje komplexní ochranu společnosti před nevhodným, případně před nadměrným, požíváním alkoholu. Problém je však spíše třeba hledat v tom, jak je tento zákon lidmi dodržován a v tom, jak je toto dodržování kontrolováno státními orgány. Dle mého názoru je kontrola nedostatečná, a to hlavně v oblasti dostupnosti alkoholu nezletilým (opět je možné odkázat na již mnohokrát zmiňovanou statistiku).

Za nedostatečné rovněž považuji i právní postihy v této oblasti. Například pokuta v maximální výši 3.000 Kč za prodání nebo podání alkoholu osobě mladší 18 let, je velmi nízká, a to hlavně s přihlédnutím k tomu, že s nadměrnou konzumací alkoholu mladistvými se naše společnost potýká již několik let. Nebylo by na místě tento postih zpřísnit?

Pokud tedy budeme přímou prevenci považovat za dostatečnou (aspoň na poli teoretickém), tak prevence nepřímá je u nás v případě alkoholu zanedbávána. Varování před škodlivými následky kouření najdeme na každé krabičce cigaret, probíhají reklamní kampaně proti kouření (některé jsou podporovány a organizovány i ministerstvem zdravotnictví), regulace reklamy je poměrně přísná a lidé všeobecně vědí, že kouření není zdravé. V případě alkoholu je však situace jiná a osvěty je

⁸³ *Spotřeba alkoholických nápojů a cigaret (na obyvatele a rok)* [online]. Český statistický úřad [cit. 2010-02-17]. Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/\\$File/30040902.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7A00383CD9/$File/30040902.pdf)>.

⁸⁴ CŠEMÝ, L., LEJČKOVÁ, J., SADÍLEK, P. et al. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. Praha: Úřad vlády ČR, 2003, str. 18.

minimálně. Proč není například na každé lahvi štítek s varováním jako na krabičce cigaret? Proč v televizi běžně vidáme reklamy na alkoholické nápoje? Myslím, že v této oblasti jsou velké mezery, a pokud se má začít něco dělat s vysokou spotřebou alkoholu, mělo by se začít odtud.

7. Sankce za konzumaci alkoholu

V případě, že dojde k selhání prevence popsané v předchozích dvou kapitolách a fyzická osoba se dopustí nějakého excesu pod vlivem alkoholu, má stát a jeho právní řád k dispozici další sadu nástrojů, tentokrát sankční povahy, kterými je schopen na tuto situaci reagovat. Tyto sankce je možné rozdělit podle toho, kdy dojde k jejich uplatnění. Rozlišujeme tak mezi postihem za konzumaci alkoholu i v malé míře v situaci kdy je to zakázáno (pracovní právo – způsobení škody zaměstnavateli pod vlivem alkoholu) nebo v situaci, kdy je pod vlivem alkoholu nebo v souvislosti s ním spácháno určité nepovolené jednání (přestupkové právo, trestní právo – spáchání přestupku nebo trestného činu pod vlivem alkoholu), nebo za postih v případě dlouhotrvající a opakující se nadměrné konzumace na straně druhé (občanské právo – zbavení způsobilosti k právním úkonům). Tato kapitola tedy bude popisovat, jaké sankční následky má alkohol v trestním právu, správním právu, pracovním právu a občanském právu.

7.1 Trestní právo

Pro trestní právo je alkohol významný z několika důvodů. Jednak může být přítomen při spáchání v podstatě jakéhokoliv trestného činu a v důsledku jeho konzumace může za určitých okolností dojít k omezení přičetnosti pachatele a třeba i jeho případné beztrestnosti, jednak může být jeho požití nebo disponování s ním přímo součástí skutkové podstaty trestného činu a v posledním případě také může být v důsledku jeho nadměrného požívání nařízeno soudem ochranné opatření spočívající v ochranném léčení pachatele.

7.1.1 Omezení přičetnosti v důsledku nadměrného užívání alkoholu

Příčetnost je v trestním právu jednou ze základních obecných podmínek vzniku trestní odpovědnosti a jeden ze dvou obligatorních znaků subjektu trestného činu (tím

druhým je věk). Z definice nepřičetnosti v trestním zákonu⁸⁵ vyplývá, že nepřičetnost se opírá o dvě kritéria⁸⁶:

- a) kritérium psychiatrické
- b) kritérium juristické, neboli časové.

Kritérium psychiatrické spočívá v duševní poruše jíž trpí pachatel a která je příčinou neschopnosti rozpoznat nebezpečnost činu a neschopnosti ovládat své jednání. V rámci pojmu „duševní porucha“ se zpravidla rozlišují duševní choroby (např. schizofrenie), duševní chorobné stavy (např. oligofrenie) a duševní poruchy krátkodobé (např. patologická opilost)⁸⁷.

Duševní porucha však má pro trestní právo význam pouze v době spáchání trestného činu, což vyjadřuje kritérium juristické. Zcela irelevantní z tohoto hlediska pak je nepřičetnost před spácháním trestného činu, pokud v době činu byl pachatel přičetný⁸⁸.

Je však třeba rozlišovat nepřičetnost nezaviněnou a nepřičetnost zaviněnou. Trestní odpovědnost je vyloučena pouze v prvním případě, v tom opačném se odpovědnost nevylučuje. Rozlišujeme tři formy zaviněné nepřičetnosti⁸⁹:

- a) actio libera in causa – dolosa
- b) actio libera in causa – culposa
- c) rauschdelikt – opilství.

ad a) Actio libera in causa – dolosa spočívá v úmyslném se přivedení do nepřičetnosti požitím návykové látky (kam patří i alkohol⁹⁰), s cílem spáchat v tomto stavu úmyslný trestný čin. Například pachatel ve snaze požitím alkoholu otupit své zábrany se uvede do stavu plné nepřičetnosti, aby v něm spáchal vraždu. Dle §360 odst. 2 trestního zákoníku však tímto jednáním není nijak ovlivněna trestní odpovědnost pachatele.

⁸⁵ §26 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁸⁶ KRATOCHVÍL, V., KUČHTA, J., MATES, P. et al. *Trestní právo hmotné – obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, str. 225.

⁸⁷ Tamtéž str. 226.

⁸⁸ Tamtéž str. 227.

⁸⁹ Tamtéž str. 228.

⁹⁰ § 130 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

ad b) Actio libera in causa – culposa je obdobná předešlému případu, ale navíc pokrývá i nedbalost. Pachatel se úmyslně přivede do stavu nepřičetnosti s vědomím, že v tomto stavu může spáchat trestný čin, přičemž spoléhá na nepřiměřené důvody, že k tomu nedojde. Stejně jako v předchozím případě, ani zde nedochází k zániku trestní odpovědnosti – ta je zachována v plné míře.

ad c) Podstata trestnosti opilství spočívá v tom, že čin takto spáchaný je již z hlediska viny zásadně mírněji trestný. Konstrukce opilství spočívá v tom, že zákonodárce formuluje v trestním zákoníku samostatnou skutkovou podstatu trestného činu opilství⁹¹, která zahrnuje pouze zaviněné přivedení se do nepřičetnosti a následné spáchání činu jinak trestného. Jinak řečeno, pachatel se úmyslně přivedl do stavu nepřičetnosti a trestný čin spáchal až v tomto stavu, bez předchozího úmyslu. Dopustili se tak někdo ve stavu opilosti činu jinak trestného, například vraždy (trest odnětí svobody na 10 až 18 let), hrozí mu trest odnětí svobody pouze ve výši 3 až 10 let⁹².

Od výše uvedeného je však třeba odlišovat tzv. patickou opilost. Jedná se o stav, který je zvláštním případem mráкотného stavu. Za nepříznivých podmínek (vyčerpání, oslabení organismu hladověním, infekcí, dehydratací, horkem, individuální nesnášenlivost alkoholu, organické postižení CNS apod.), k ní může dojít po vypití i malého množství alkoholu. Běžné příznaky podnapilosti nejsou zpravidla patrné, chování bývá často agresivní a nemotivované. Na proběhlý stav si člověk nepamatuje. V případě, že pachatel nemohl vznik patické opilosti v důsledku požití alkoholu předpokládat, tzn. že u něj nastal poprvé, jednalo by se o nepřičetnost nezaviněnou a pachatel by nebyl trestně odpovědný⁹³.

I v případě, kdy je pachatel trestného činu shledán soudem nepřičetným, má soud v trestním řízení možnost uložit mu některé z ochranných opatření – ochranné léčení nebo zabezpečovací detenci. Tato ochranná opatření však může uložit vedle trestu, nebo samostatně, i osobě plně přičetné. Ochranné léčení, jehož průběh bude podrobněji popsáno v následující kapitole, se dle § 99 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku vztahuje i na spáchání trestného činu pod vlivem nebo v souvislosti

⁹¹ § 360 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹² KRATOCHVÍL, V., KUČHTA, J., MATEŠ, P. et al. *Trestní právo hmotné – obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, str. 232.

⁹³ KRATOCHVÍL, V., KUČHTA, J., MATEŠ, P. et al. *Trestní právo hmotné – obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, str. 232.

s užíváním návykové látky. Podle povahy nemoci a léčebných možností může soud uložit ochranné léčení ústavní nebo ambulantní. Byl-li vedle ústavního ochranného léčení uložen trest odnětí svobody, ochranné léčení se vykonává zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Jestliže ochranné léčení nelze vykonat po nástupu výkonu trestu ve věznici, vykoná se ústavní ochranné léčení ve zdravotnickém zařízení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, pokud se tím lépe zajistí splnění účelu léčení, jinak se vykoná ve zdravotnickém zařízení po výkonu nebo jiném ukončení trestu odnětí svobody. Ambulantní ochranné léčení se vykoná zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici; jestliže výkon ambulantního ochranného léčení ve věznici nelze uskutečnit, vykoná se až po výkonu trestu odnětí svobody. Nepostačí-li délka výkonu trestu odnětí svobody ve věznici ke splnění účelu ochranného léčení, soud může rozhodnout o jeho pokračování v zdravotnickém zařízení poskytujícím ústavní nebo ambulantní péči⁹⁴. Ochranné léčení je možné uložit maximálně na dva roky. Nebude-li léčba v této době ukončena, může soud i opakovaně rozhodnout o prodloužení o další dva roky.

Trochu jiné jsou podmínky uložení zabezpečovací detence. Je to nový institut, který přinesl zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Detenci je možné uložit pouze nepřičetnému pachateli zvláště závažného zločinu a u nějž se nedá předpokládat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti. V souvislosti se zneužíváním návykových látek je zabezpečovací detenci možno uložit v případě pachatele, který znovu spáchal zvláště závažný zločin, ač již byl pro zvláště závažný zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložení ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i s přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení⁹⁵.

Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými,

⁹⁴ § 99 odst. 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹⁵ § 100 odst. 2 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

rehabilitačními a činnostními programy a potrvá po takovou dobu, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Soud však nejméně jednou za dvanáct měsíců, a u mladistvých jednou za šest měsíců, přezkoumá, zda důvody pro její další pokračování ještě trvají

7.1.2 Trestná činnost pod vlivem alkoholu

Trestní zákoník obsahuje čtyři trestné činy v jejichž skutkové podstatě je obsaženo slovo alkohol nebo návyková látka.

Prvním z nich⁹⁶ je trestný čin podání alkoholu dítěti. Aby došlo k jeho spáchání, je nutné opakované prodání, podání nebo poskytnutí alkoholu dítěti. Nestačí tak pouze ojedinělost tohoto konání, v tom případě se jedná pouze o přestupek (viz další podkapitola). Trestem za podání alkoholu dítěti je odnětí svobody až na jeden rok.

Dalším je ohrožení pod vlivem návykové látky, upravené v § 274 trestního zákoníku. Skutková podstata zní takto: „Kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti.“ Ve druhém odstavci je pak upravena kvalifikovaná skutková podstata, která zvyšuje sazbu v případě odnětí svobody na šest měsíců až tři léta. Ta přichází v úvahu pokud je výše popsaným činem způsobena havárie, jinému ublíženo na zdraví, způsobena větší škoda na cizím majetku nebo jiný závažný následek, pokud k němu dojde při výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti, při kterých je vliv návykové látky zvláště nebezpečný, zejména při řízení hromadného dopravního prostředku, nebo byl-li pachatel za takový čin v posledních dvou letech odsouzen nebo z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za takový čin propuštěn.

Samozřejmě by se sem dal zařadit i trestný čin opilství, ale o tom bylo pojednáno už výše, v souvislosti se zaviněnou nepřičetností. Oproti předchozímu zákonu č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, není již trestná nedovolená výroba lihu.

Alkohol ale může mít vliv i v podstatě na veškeré ostatní trestné činy. Vystupuje při nich hlavně v roli určitého spouštěcího faktoru, kdy odstraňuje zábrany (hlavně morální), které by jinak pachatelé ve střízlivém stavu bránily trestný čin

⁹⁶ § 204 odst. 2 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

spáchat. K představě, jak velký je vliv alkoholu na trestnou činnost, nám poslouží statistika Policie ČR za rok 2009⁹⁷. Z ní vyplývá, že v minulém roce bylo ohlášeno a zjištěno 332 829 trestných činů, z nichž u 297 334 došla policie k závěru, že byly skutečně spáchány a objasněno jich bylo (i dodatečně z předchozích let) celkem 141 626. Z tohoto počtu jich pak bylo 22 277 spácháno pod vlivem alkoholu, což znamená, že téměř 15,7 % z objasněných trestných činů má na svědomí alkohol. Otázkou samozřejmě je, kolik z těchto trestných činů by bylo spácháno i bez přičinění alkoholu.

Pokud se podíváme na podíl jednotlivých trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu na celku, zjistíme zajímavé věci. Budu vycházet pouze z údajů o objasněných trestných činech. Tak například vražd (§ 140 trestního zákona) bylo v roce 2009 objasněno 163, z čehož 41 bylo spácháno pod vlivem alkoholu, tedy 25 %. Ostatních násilných trestných činů policie objasnila celkem 12 422 a alkohol měl na svědomí 2 121 z nich, tedy 17 %. Tato skupina dle statistiky ale obsahuje 24 trestných činů, takže u některých z nich je procentní podíl výrazně vyšší, například u rvačky to je 66 % (pravdou ale je, že jich bylo spácháno a objasněno pouze 6), u úmyslného ublížení na zdraví, kde bylo těchto činů objasněno téměř 4 000, to je 21,2 %. U „komplikovanějších“ násilných činů je zase toto procento nižší, u loupeže například 7,8 %, u vydírání 6,7 %. Další velkou skupinou jsou majetkové trestné činy (krádeže, vloupání), z nichž bylo ale pouze 3,6 % spácháno v souvislosti s ovlivněním alkoholem.

Z ostatních trestných činů stojí za pozornost již dříve zmíněné ohrožení pod vlivem návykové látky a opilství. Těch bylo v minulém roce objasněno 12 778, alkohol byl přítomen na 11 351 z nich, což představuje prakticky 50 % na celkovém objemu trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu. Vysoké procento podílu alkoholu nalezneme ještě u výtržnictví (34,5 %) a u nedbalostních dopravních nehod (45 %).

⁹⁷ *Statistický výkaz č. 1 – kriminalita za období od 1.1.2009 do 31.12.2009* [online]. Policie ČR[cit. 2010-03-04]. Dostupné z <<http://www.policie.cz/soubor/statistiky-prehled-pcr-xls-486681.aspx>>.

7.2 Správní právo

Z hlediska sankcí má ve správním právu alkohol své místo v přestupkovém zákonu⁹⁸, který přináší jejich poměrně rozsáhlý systém. Základ úpravy týkající se přestupků na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi leží v § 30. Alkoholu se z celkových 15 dotýká osm skutkových podstat. Za všechny můžeme jmenovat prodání, podání nebo jiné umožnění požití alkoholického nápoje osobě zjevně ovlivněné alkoholickým nápojem nebo jinou návykovou látkou, osobě mladší osmnácti let, osobě, o níž lze mít pochybnosti, zda splňuje podmínku věku, nebo osobě o níž se ví, že bude vykonávat zaměstnání nebo jinou činnost, při níž by mohla ohrozit zdraví lidí nebo poškodit majetek. Podle společenské nebezpečnosti přestupku je za něj možné uložit peněžitou pokutu ve výši od 3.000 do 25.000 korun českých a k některým z nich navíc i zákaz činnosti až dva roky.

Dle § 23 odst. 1 písm. b) zákona o přestupcích se přestupku dopustí i ten, kdo řídí vozidlo nebo jede na zvířeti bezprostředně po požití alkoholického nápoje nebo po užití jiné návykové látky nebo v takové době po požití alkoholického nápoje nebo po užití jiné návykové látky, po kterou je ještě pod jejich vlivem. Za to je možné uložit pokutu od 10 000 Kč do 20 000 Kč a zákaz činnosti od šesti měsíců do jednoho roku. Potrestán může být i učitel autoškoly, pokud požije alkoholický nápoj nebo je pod jeho vlivem během provádění výcviku ve výcvikovém vozidle⁹⁹. Dále pak můžeme nalézt celou řadu přestupků, na jejichž spáchání může mít alkohol velký vliv a obdobně jako u některých trestných činů může být „spouštěcím mechanismem“. Jedná se například o přestupky proti občanskému soužití (§ 49), přestupky proti majetku (§ 50) nebo o přestupky dle § 47 – rušení nočního klidu, vzbuzování veřejného pohoršení, znečišťování veřejného prostranství atd.

Obdobně jako v trestním právu, tak i v režimu zákona o přestupcích je možné vyloučení odpovědnosti z důvodu nepřičetnosti.

⁹⁸ zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

⁹⁹ § 22 odst. 3. zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

7.3 Pracovní právo

Pro pracovní právo je také důležité se s alkoholem nějakým způsobem vypořádat, protože jeho negativní účinky na pracovní výkon a bezpečnost práce jsou všeobecně známé. Mezi základní povinnosti zaměstnance dle § 106 odst. 4 písm. e) zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, tak patří nepožívat alkoholické nápoje a nezneužívat jiné návykové látky na pracovištích zaměstnavatele a v pracovní době i mimo tato pracoviště a nevstupovat pod jejich vlivem na pracoviště zaměstnavatele. Výjimku ze zákazu požívání alkoholických nápojů pak tvoří zaměstnanci, kteří pracují v nepříznivých mikroklimatických podmínkách, pokud požívají pivo se sníženým obsahem alkoholu, a zaměstnanci, u nichž požívání těchto nápojů je součástí plnění pracovních úkolů nebo je s plněním těchto úkolů obvykle spojeno. V souvislosti s kontrolou dodržování tohoto zákazu je zaměstnanec povinen podrobit se na pokyn oprávněného vedoucího zaměstnance písemně určeného zaměstnavatelem zjištění, zda není pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek¹⁰⁰. V případě pozitivního výsledku testu může dojít k výpovědi na základě § 52 písm. g).

Další význam v pracovním právu má alkohol ve spojení s odpovědností za škodu. Dle § 250 zaměstnanec odpovídá zaměstnavateli za škodu, kterou mu způsobil zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi. Co se týká náhrady způsobené škody, tak zaměstnanec má povinnost nahradit zaměstnavateli skutečnou škodu, a to v penězích, jestliže neodčiní škodu uvedením v předešlý stav. Výše požadované náhrady škody způsobené z nedbalosti nesmí přesáhnout u jednotlivého zaměstnance částku rovnající se čtyřapůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku před porušením povinností, kterým způsobil škodu. Toto omezení neplatí, byla-li škoda způsobena úmyslně, v opilosti, nebo po zneužití jiných návykových látek. Pokud tedy ke škodě dojde v souvislosti s požitím alkoholického nápoje, je zaměstnanec povinen škodu nahradit v plné výši.

V případě, že dojde k pracovnímu úrazu při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi, odpovídá zaměstnavatel zaměstnanci za škodu tak vzniklou¹⁰¹. V případě opilosti postiženého zaměstnance, je zaměstnavatel

¹⁰⁰ § 106 odst. 4 písm. i) zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

¹⁰¹ § 366 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

odpovědnosti zproštěn, pokud prokáže, že ke škodě došlo v jejím důsledku. Pojem opilosti není v zákoníku práce definován. Stav opilosti v pojetí pracovněprávních předpisů nemusí být dán již pouhým požitím alkoholického nápoje, nýbrž k jeho požití musí dojít v takové míře, že způsobí snížení duševních funkcí a celkové pohotovosti zaměstnance. Úplné nebo částečné zproštění odpovědnosti zaměstnavatele předpokládá, že utrpený úraz je v příčinné souvislosti s opilostí zaměstnance. O této příčinné souvislosti je třeba často provést důkaz znalcem - lékařem, protože svědecké pozorování ohledně chování zaměstnance nemusí být vždy spolehlivým měřítkem¹⁰².

7.4 Občanské právo

Na rozdíl od výše popisovaných právních odvětví jsou sankce spojené s alkoholem v občanském právu uplatňovány nikoliv za jeho ojedinělé užívání, ale v případě, že dotyčná fyzická osoba trpí alkoholismem, tedy opakovaně nadměrně užívá alkohol. V důsledku toho může dojít k omezení nebo k úplnému zbavení způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům.

K tomu, aby se fyzické osoby mohly stát rovnými a aktivními účastníky občanskoprávních vztahů, jsou vybaveny dvěma způsobilostmi¹⁰³:

- a) způsobilostí k právům a povinnostem
- b) způsobilostí k právním úkonům.

Způsobilost k právům a povinnostem je nabývána narozením fyz. osoby, ale je přiznávána i dosud nenarozenému dítěti, ovšem za předpokladu, že se narodí živé. Této způsobilosti nesmí být nikdo zbaven, nesmí být ani omezena a zaniká až smrtí osoby.

Naproti tomu způsobilost k právním úkonům je nabývána postupně, s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost. V plné míře je této způsobilosti dosaženo ve věku 18 let osoby, může ji však nabýt i osoby mladší 18 a staší 16 let uzavřením, i neplatného, manželství. Dle občanského zákoníku¹⁰⁴ je možné fyzickou osobu této způsobilost v případě trvalé duševní poruchy zbavit. V případě přechodné duševní

¹⁰² VYSOKAJOVÁ, M., KAHLE, B., DOLEŽÍLEK, J. *Zákoník práce s komentářem*. Praha, ASPI, a. s., 2007, s. 445.

¹⁰³ FIALA, J., HRUŠÁKOVÁ, M., STAVINHOVÁ, J. in etc. *Občanské právo*. Praha: ASPI, 2006, str. 20.

¹⁰⁴ § 10 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

poruchy, nebo v případě nadměrného užívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí. Soud zbavení nebo omezení způsobilosti změní nebo zruší, změní-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly (§ 10 odst. 3 OZ). Řízení o omezení způsobilosti pak probíhá dle § 186 až 191g zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Omezení nebo plné zbavení způsobilosti k právním úkonům je závažným opatřením, jehož důsledky přesahují prakticky do všech ostatních právních odvětví.

Souvislost s alkoholem můžeme v občanském zákoníku najít ještě v § 469a, kde je upraveno vydědění potomka a jedním z důvodů, kdy k němu může dojít je i trvalé vedení nezřízeného života, v čemž je třeba spatřovat i holdování alkoholu ve velké míře¹⁰⁵.

¹⁰⁵ FIALA, J., HRUŠÁKOVÁ, M., STAVINHOVÁ, J. in etc. *Občanské právo*. Praha: P ASPI, 2006, str. 270.

8. Lékařská péče

Pro případ, že selžou výše uvedené nástroje a nepodaří se pomocí nich odradit osobu od nadměrné, zdraví škodlivé, konzumace alkoholu, nastává čas na její léčení, jakožto na poslední možný nástroj státu pro boj s alkoholem, na prevenci v její terciární podobě - zajištění léčení závislých osob spočívající ve zmírňování následků závislosti a odstraňování jejích příčin. Toto léčení je třeba rozlišovat na dobrovolné, kdy si je dotyčný vědom svého problému a ze své vůle se podrobí léčení, a na nucené, kdy je léčení nařízeno soudem v podobě ochranného léčení v trestním řízení. Vedle léčby alkoholismu, jakožto řešení určitého dlouhodobého problému, existuje ještě možnost ošetření osoby na záchytné protialkoholní stanici. Toto se může týkat i osoby, která dlouhodobě problémy s alkoholem nemá a došlo u ní pouze k nahodilému excesu.

8.1 Ošetření na protialkoholní stanici

Základ pro lékařské ošetření osob majících problémy s alkoholem nalezneme v zákonu č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. Prvním upraveným institutem je ošetření v protialkoholní a protitoxikomanické záchytné stanici¹⁰⁶. Jedná se o zdravotnické zařízení, které je zřizováno krajem, v samostatné působnosti může být zřizováno i smluvně, tak, aby na celém jeho území byla zaručena dojezdnost do záchytné stanice do 45 minut. Ošetření je povinna se podrobit osoba, u které je zjištěno, že není ohrožena na životě selháním základních životních funkcí, ale pod vlivem alkoholu nekontroluje své chování, a tím bezprostředně ohrožuje sebe nebo jiné osoby, veřejný pořádek nebo majetek, nebo je ve stavu vzbuzujícím veřejné pohoršení. Pobyt v záchytné stanici potrvá po dobu nezbytně nutnou k odeznění akutní intoxikace. V případě, že byla dotyčná osoba na záchytnou stanici dopravena oprávněně, tzn. že byla pod vlivem alkoholu, je povinna uhradit dopravu, vyšetření, ošetření a následný pobyt na záchytné stanici. Ošetření osoby přijaté na záchytnou stanici oznamuje záchytná stanice jejímu registrujícímu praktickému lékaři. Jde-li o

¹⁰⁶ § 17 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

osobu mladší 18 let, oznamuje se pak tato skutečnost také jejímu zákonnému zástupci, popřípadě jiné osobě odpovědné za její výchovu. Při přijetí osoby mladší 18 let se tato skutečnost oznamuje též orgánu sociálně-právní ochrany dětí

8.2 Léčba alkoholismu

Na záchytné stanici může být ošetřena i osoba, která jinak problémy s alkoholem nemá, tedy aspoň ne v takové míře, že by se jednalo o alkoholika, a v dotyčném případě šlo pouze o ojedinělý exces. Zákon č. 379/2005 Sb. v § 20 upravuje ale i odbornou péči poskytovanou nejen osobám škodlivě užívajícím alkohol ale i osobám ne ním závislým. Pokud budu citovat § 20 odst. 2, tak tato péče zahrnuje:

a) akutní lůžkovou péči, kterou je diagnostická a léčebná péče poskytovaná pacientům, kteří se požitím alkoholu nebo jiných návykových látek uvedli do stavu, v němž jsou bezprostředně ohroženi na zdraví, případně ohrožují sebe nebo své okolí,

b) detoxifikaci, kterou je léčebná péče poskytovaná ambulantními a ústavními zdravotnickými zařízeními při předcházení abstinenčnímu syndromu,

c) terénní programy, kterými jsou programy sociálních služeb a zdravotní osvěty pro problémové uživatele jiných návykových látek a osoby na nich závislé,

d) kontaktní a poradenské služby,

e) ambulantní léčbu závislostí na tabákových výrobcích, alkoholu a jiných návykových látkách,

f) stacionární programy, které poskytují nelůžkovou denní léčbu problémovým uživatelům a závislým na alkoholu a jiných návykových látkách, jejichž stav vyžaduje pravidelnou péči bez nutnosti vyčlenit je z jejich prostředí,

g) krátkodobou a střednědobou ústavní péči, kterou je léčba problémových uživatelů a závislých na alkoholu a jiných návykových látkách ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče v obvyklém rozsahu 5 až 14 týdnů,

h) rezidenční péči v terapeutických komunitách, kterou je program léčby a resocializace ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče a v nezdravotnických zařízeních v obvyklém rozsahu 6 až 15 měsíců,

i) programy následné péče, které zajišťují zdravotnická zařízení a jiná zařízení; obsahují soubor služeb, které následují po ukončení základní léčby a pomáhají vytvářet podmínky pro udržení abstinence,

j) substituční léčbu, kterou je krátkodobá nebo dlouhodobá léčba závislosti na návykových látkách, jež spočívá v podávání nebo předepisování látek nahrazujících původní návykovou látku, je prováděna ve zdravotnických zařízeních ambulantní péče pod vedením lékaře; zdravotnická zařízení, která poskytují substituční léčbu, jsou povinna hlásit pacienty do Národního registru uživatelů lékařsky indikovaných substitučních látek, zřízeného na základě zvláštního právního předpisu.

Z hlediska léčby osob závislých na alkoholu má největší význam ambulantní a ústavní péče¹⁰⁷. Ambulantní léčba nejčastěji probíhá ve specializovaných poradnách, jejichž výhodou je, že mají ordinační dobu přizpůsobenou tak, aby je bylo možné navštěvovat po pracovní době nemocného. Tato léčba je praktická, ale její omezení spočívá v tom, že pokud se někomu pití už naprosto vymklo z rukou, tak pro něj tato forma léčby není vhodná. Poté je lepší přistoupit na léčbu ústavní. Během této léčby pacient pobývá po určitou dobu (čím těžší závislost, tím delší doba) v zdravotnickém zařízení, kde se podrobuje léčbě. Výhodou je, že léčba může být intenzivnější, jelikož je možné využít širší škálu postupů¹⁰⁸.

Ať už probíhá léčení jakýmkoliv postupem, jsou osvědčeny určité metody léčby alkoholismu¹⁰⁹:

1. Léčba tělesných a počátečních duševních obtíží.
2. Psychoterapie.
3. Léčebný klub. Spočívá v setkávání lidí se stejným problémem za přítomnosti odborníka.
4. Relaxační techniky pomáhající zvládnout stres.
5. Léčba pomocí medikamentů. Známý je především antabus, což je lék, který pokud je přítomen v těle v dostatečném množství, tak po požití alkoholu i

¹⁰⁷ NEŠPOR, K. *Zústat střízlivý*. Brno: Host, 2009, str. 162.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 162.

¹⁰⁹ NEŠPOR, K. *Týká se to i mne?* Praha: Sportpropag a.s. 1992, str. 92.

v minimálním množství dojde k alergické reakci, kdy člověk zrudne, dostaví se silné bušení srdce, nevolnost a může upadnout až do mdlob.

Bohužel se mi nikde nepodařilo získat důvěryhodná data, kolik tato léčba ročně stát stojí. I bez konkrétního údaje však můžeme konstatovat, že stát se zpravidla na této léčbě podílí pouze financováním provozu dotčeného zdravotnického ústavu, jelikož samotné náklady na léčbu jsou hrazeny ze zdravotního pojištění léčených osob¹¹⁰ (s výjimkou, kdy za pojištěnce platí stát¹¹¹). Náklady státu by tak tudíž mohly pokrývat příjmy ze spotřebních daní. Záchytné stanice jsou zřizovány kraji a ty také hradí jejich provoz, ovšem ošetřená osoba má povinnost zaplatit náklady spojené s jejím pobytem¹¹².

Zde si dovolím hypotetický závěr, že náklady na léčení alkoholismu by nemusely pro stát představovat velkou finanční zátěž, jelikož sami nemocní se na ní spolupodílejí a provoz zdravotnických zařízení, kde probíhá jejich léčení by musel být hrazen i tak, jelikož nejsou zřízeny pouze pro jejich léčbu - například ústavní péče probíhá v protialkoholních odděleních psychiatrických klinik a léčeben¹¹³. Je ovšem pravdou, že i provoz protialkoholního oddělení něco stojí.

..

¹¹⁰ Toto se dá vyvodit ze zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, jelikož léčba alkoholismu v něm nikde není stanovena jako zdravotní výkon nehrazený ze zdravotního pojištění.

¹¹¹ § 7 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

¹¹² § 17 odst. 4 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

¹¹³ SKÁLA, J. *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abusus a závislost*, Praha: Avicentrum, zdravotnické nakladatelství, 1987, str. 40.

9. Závěr

Pokud se závěrem jako první podíváme pragmaticky na vztah alkoholu a státu, tak můžeme konstatovat, že stát má z alkoholu pouze minimální užitek, a to nejčastěji v podobě příjmů z daní. Škod na druhé straně páchá mnohem více – je s ním spojena zvýšená kriminalita, ohrožuje zdraví populace a působí škody v sociálním a rodinném prostředí – jak bylo popsáno v úvodní kapitole týkající se historie. V podstatě žádný ze tří praktikovaných typů postoje státu k alkoholu není lepší než zbylé dva a se všemi se pojí stejné negativní účinky na společnost.

Otázku, proč tomu tak je, jsme si již také zodpověděli: alkohol má mezi ostatními drogami zvláštní postavení. Spolu s tabákem a výrobky z něho je lidstvem užíván a vyráběn už po celá tisíciletí. Za tu dobu si stihl vybudovat tak silnou pozici, že ho není možné jen tak jednoduše vytěsnit a zakázat. Lidská společnost si ho žádá, stal se nedílnou součástí života většiny lidí, bez které si některé společenské situace ani není možné představit. Nezbyvá tedy než z pohledu státu konstatovat, že alkohol nepřenáší mnoho dobrého, ale jeho zákaz situaci nezlepší a s ohledem na historii je možné očekávat, že ji spíše ještě zhorší. Alkohol je pro stát takovým nutným zlem.

Pokud mám vyhodnotit a shrnout závěry druhé části práce, tedy efektivnost regulace spotřeby alkoholu v České republice, tak si myslím, že je nedostatečná a neúčinná. Jak bylo již napsáno, tak spotřeba alkoholu v ČR patří mezi nejvyšší v Evropě a alarmující rovněž je i jeho vysoká konzumace a dostupnost mezi nezletilými. Tato fakta dle mého názoru jasně dokazují, že jako celek selhávají nástroje regulující spotřebu alkoholu.

V prvé řadě si myslím, že z tohoto úhlu pohledu je nízká sazba selektivních spotřebních daní, hlavně pokud přihlédneme k průběžně se zvyšujícím mzdám, kdy postupně dochází k poměrnému poklesu zatížení společnosti akcízy. Na místě by bylo uvažovat o jejich zvýšení, pokud bychom chtěli vylepšit jejich efektivnost a udělat z nich skutečný nástroj boje proti alkoholu. V dnešní podobě představují „pouhé“ přilepšení pro státní rozpočet. Otázkou ovšem je, zda by zvýšení daní z alkoholu v našem státě politicky průchodné – málokdo by si asi chtěl naštvat své voliče tím, že jim radikálně zvýší cenu piva.

Naopak za dostačující považují oblast přímé regulace. Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, přináší dle mého mínění dostačující škálu zákazů a příkazů týkajících se dostupnosti alkoholu a opatření k předcházení a mírnění škod působených alkoholem. Problémem spíše je jeho nedodržování ze strany společnosti a slabou kontrolu tohoto dodržování státními orgány.

Nejúčinnějším nástrojem, jak působit na snižování spotřeby alkoholu je dle mého názoru nepřímá prevence v podobě osvěty, která je u nás však velmi zanedbávána. Pokud se lidem podaří vštípit názor, že alkohol není ve větších dávkách zdraví prospěšný, že není možné, aby alkohol konzumovali nezletilí (ať už třeba jen z toho důvodu, že to je zákonem zakázáno), tak to bude základ toho, aby došlo ke zvýšení efektivity i ostatních nástrojů.

10. Resumé

The subject matter of this work is: “Alcohol and state”. State has two roles – on the one hand, it distributes alcohol and has incomes from consumption tax, but on the other hand it tries to protect population from negative influence of alcohol. This is very old dilemma, because we can say that alcohol is as old as human society, and also today alcoholism is one of the most serious social problems.

The purpose of this work should be bringing closer view on the actual legal regulation of this problem in the Czech Republic, with consideration to the historical regulation and EU law.

This thesis is divided into nine chapters:

Chapter one is an introduction to the theme, where I define goals of this work and describe content of each chapter.

Chapter two deals with history of state’s attitude towards alcohol. It begins with antiquity and first people, who already knew how to make simple alcohol from fermented fruit. Then you can read something about alcohol in ancient Greek and Roman society, in the Middle Ages, in modern history and it ends with the present time.

Chapter three brings consideration about possible types of relation among state and alcohol. They are three: prohibition, when alcohol is prohibited, liberalism, when alcohol is allowed and state cares only for incomes and third which is called regulated – alcohol is not prohibited, but his consumption is regulated by the different instruments, which we can divide into economic, legal (prevention, education and sanction) and providing health care.

Chapter four presents the economic instruments in fight against alcohol. It deals with state incomes from alcohol from consumption taxes. We differentiate two types of this tax. First is VAT (value added tax), which is paid from all goods and services. In the Czech Republic in the case of alcohol it is 20 % from added value. Second, for this work more important, is excise tax, which is paid only from the selected kinds of goods – in our country from mineral oils, tobacco products, beer, wine and ethanol. I mention there historical development of “alcohol” excise tax, actual legal regulation

(with consideration to EU law), and incomes from these taxes, which are/represent about 9 – 11 milliards Czech crowns per year.

Chapter five is about legal regulation of prevention of alcohol consumption. At the beginning is described historical development (since the establishment of independent Czechoslovakia in 1918) of legal regulation in this area and then the actual legislative act, which brings for example prohibition of selling alcohol to person under 18 years, to drunk person and so on..

Chapter six is focused on the education of society in area of harmful effects of inadequate drinking. First are described international convention dealing with alcohol. Then on regulation of advertisement on alcohol in confrontation with advertisement on tobacco products, which is more stricted and question is why. Then you can read about some education programm against alcohol drinking. At the end is summary of effectivity of legal prevention and education on this theme.

In chapter seven is possible to find relevance with alcohol in some law branches, like criminal (crimes, deprivation of responsibility), civil (legal status), labour (alcohol as reason to be made redundant), and administrative (offences).

Theme of chapter eight is medical care, which is granted to people, who have problems with uncontrollable alcohol drinking. This is last instrument, how can state fight with alcohol.

My work ends with chapter number nine, which contains summary, some interesting findings and my opinion on the discussed issue.

11. Seznam použitých pramenů a literatury

Monografie

- 1.) BÚTORA, M. *Mne sa to nemoze stať*. Martin: Osveta, š.p., 1989.
- 2.) CSÉMY, L., LEJČKOVÁ, J., SADÍLEK, P. et al. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. Praha: Úřad vlády ČR, 2003.
- 3.) EDWARDS, G. *Záhadná molekula, mýty a skutečnosti o alkoholu*. Přeložila Kateřina Bodnárová. 1.vyd. Praha: NLN s.r.o., 2004.
- 4.) FIALA, J., HRUŠÁKOVÁ, M., STAVINHOVÁ, J. et al. *Občanské právo*. Praha: ASPI, 2006.
- 5.) GRŮŇ, L. *Vybrané kapitoly z historie daní, poplatků a cla*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004.
- 6.) JÁNOŠÍKOVÁ, P., MRKÝVKA, P., TOMAŽIČ, I. et al. *Finanční a daňové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- 7.) KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. Praha: ASPI, 2003.
- 8.) KRATOCHVÍL, V., KUČHTA, J., MATES, P. et al. *Trestní právo hmotné – obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- 9.) NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost* 2. vyd. Praha: Nakladatelství Portál s.r.o., 2000.
- 10.) NEŠPOR, K. *Týká se to i mne?* Praha: Sportpropag a.s. 1992.
- 11.) NEŠPOR, K. *Zůstat strážlivý*. Brno: Host, 2009.
- 12.) NEŠPOR, K., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami pro rodiče a pedagogy*. 3. vyd. Praha, Státní zdravotní ústav, 1999.
- 13.) RADVAN, M. a kol. *Finanční právo a finanční správa – Berní právo*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2008.
- 14.) SKÁLA, J. ... *až na dno!?*. 4. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988.
- 15.) SKÁLA, J. *Alkoholismus*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957.
- 16.) SKÁLA, J. *Alkohol a vy*. 2. vyd. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1974.

- 17.) SKÁLA, J. *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abusus a závislost*, Praha: Avicentrum, zdravotnické nakladatelství, 1987.
- 18.) SOURNIA, J. Ch. *Dějiny pijáctví*. Přeložili Galina Kavanová a Petr Himmel. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Garamond s.r.o.
- 19.) ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2009.
- 20.) VYSOKAJOVÁ, M., KAHLE, B., DOLEŽÍLEK, J. *Zákoník práce s komentářem*. Praha, ASPI, a. s., 2007.
- 21.) WIDERMANNOVÁ, L. *Účtujeme s alkoholismem*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955.

Časopisové články

- 1.) ZAVACKÁ, K.: Vývoj právné úpravy boja proti alkoholizmu a drogám v Československu, časopis *Právní obzor* 72, 1989, č.3.

Některé právní předpisy

- 1.) Směrnice Rady EU 92/84/EHS, o sblížení sazeb spotřební daně z alkoholu a alkoholických nápojů.
- 2.) Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.
- 3.) Zákon č. 61/1997 Sb., o lihu.
- 4.) Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.
- 5.) Zákon č. 676/2004 Sb., o povinném značení lihu
- 6.) Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.
- 7.) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- 8.) Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních.
- 9.) Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.
- 10.) Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy

Nejvýznamnější elektronické zdroje

- 1.) Celní správa ČR - <http://www.celnisprava.cz>
- 2.) Centrum adiktologie - <http://www.adiktologie.cz>

- 3.) Český statistický úřad - <http://www.czso.cz>
- 4.) Osobní www stránky MUDr. Nešpora - <http://www.drnespor.eu>
- 5.) Policie ČR - <http://www.policie.cz>
- 6.) Systém ASPI